

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra speciální pedagogiky

Smíšená partnerství romsko česká

Autor: Michaela Kolofíková

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Jana Mottlová, Ph.D.

Praha 2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením
PhDr. Jany Mottlové, Ph.D. a s použitím jen zde uvedené literatury a zdrojů.

V Praze dne 20.6. 2010

Podpis

.....

Děkuji své vedoucí diplomové práce PhDr. Janě Mottlové Ph.D. za konzultace, vstřícnost a podporu, jež mi v průběhu vzniku této práce věnovala.

Děkuji rovněž všem, kteří se na této práci podíleli svým vyprávěním, postřehy nebo zkušenostmi.

Souhlasím s využitím práce ke studijním účelům.

Anotace diplomové práce

Předmětem diplomové práce budou smíšená partnerství romsko česká a cílem je ukázat, jak je smíšené partnerství, v konkrétní definici, jako partnerství romsko české, prožíváno jeho aktéry. Jak a zdali vůbec je jako smíšené partnerství jeho aktéry vnímáno a jaké důsledky taková definice manželství pro jeho aktéry přináší, jak jsou vnímáni okolím, problémy jejich dětí a odlišností způsobu jejich života.

V teoretické části se budu zabývat smíšenými manželstvími v moderní společnosti, historií, kulturou a zvyky u Romů.

V praktické části se budu zabývat vlastním výzkumem.

Anotation

Object of the Thesis is mixed partnership of Gipsy and Czech and aim is to show how mixed partnership in specific definition as gipsy-czech partnership experienced by persons involved. How and whether if is mixed partnership felt by persons involved and what consequences brings this definition of marriage for them, how are accepted by sourroundings, their children's difficulties and different way of life.

Theorethical part deals with mixed marriage in modern society, history, culture and customs of Gipsies.

Practical part is dedicated to research itself.

Klíčová slova

Romové, gádžové, romská rodina, romská komunita, smíšená partnerství, společné soužití, romsko - „bílé“ dítě, výchova dětí smíšených párů.

Key words

Romany, Gadji, Romany family, Romany community, mixed partnerships, common life, Romany – „white“ child, upbringing of children from mixed couples.

Obsah

Úvod:	1
1 Teoretická část	2
1.1 Historie Romů	2
1.1.1 Původ Romů	2
1.1.2 Romové v českých zemích	2
1.1.3 Situace v Protektorátu Čechy a Morava	6
1.1.4 Komunistický režim	6
1.1.5 Československá republika před a po roce 1989	9
1.2 Dělení a počty Romů v současnosti	11
1.2.1 Dělení Romů	12
1.2.2 Dělení Romů	13
1.3 Romsko- česká partnerství	15
1.4 Základní hodnotový systém.....	16
1.4.1 Rodina	17
1.4.2 Tradice.....	18
1.4.3 Pozitivní a negativní aspekty soužití s Čechy	19
1.4.4 Tradiční zvyky a rodinné role slovenských Romů.....	21
1.4.5 Těhotenství	21
1.4.6 Narození dítěte	23
1.4.7 Křtiny (bol' i pen)	26
1.4.8 Námluvy (mangavipen).....	26
1.4.9 Svatba	28
1.4.10 Pohřeb a vartování.....	30
1.4.11 Jídlo	31
1.4.12 Tradiční romská rodina	31
1.4.13 Postavení otce.....	32
1.4.14 Postavení matky	33
1.4.15 Postavení dětí a jejich výchova	34
1.4.16 Nejstarší syn (baro čhavo, jekh bareder čhavo)	35
1.4.17 Nejstarší sestra (bari phen)	36
1.4.18 Postavení snachy (bori)	36
1.4.19 Postavení starých lidí	38
1.5 Specifika romského chování a komunikace	38
1.5.1 Etnika, etnicita, etnické vědomí	42
1.5.2 Rasismus.....	44
2 Empirická část	45
2.1 Výzkumné šetření.....	45
2.1.1 Metody zpracování diplomové práce	45
2.1.2 Cíle a metody diplomové práce.....	46
Pro svou bakalářskou práci jsem provedla tři rozhovory se třemi různými smíšenými páry. Respondentům jsem změnila křestní jména, jen jednomu páru nevadilo uvedení svých skutečných jmen.....	46
2.1.3 Rozhovor s první rodinou.....	47
2.1.4 Rozhovor s druhou rodinou	51

2.1.5 Rozhovor se třetí rodinou.....	55
2.1.6. Shrnutí a závěr kvalitativního výzkumu.....	61
2.2 Analýza kvantitativního výzkumu.....	61
2.3. Vyhodnocení	62
2.3.1. Shrnutí a závěr kvantitativního výzkumu:.....	74
3 Resumé	76
Summary	76
Závěr	77
Zdroje:	78
Příloha 1	79

Smíšená partnerství romsko česká

Úvod:

Romové jsou častým tématem různých prací a výzkumů. Já jsem se rozhodla, že prozkoumám oblast, která tak často řešena není. Pro svou diplomovou práci jsem si zvolila téma smíšených manželství či smíšených partnerství, kdy ve společném soužití spolu žije Rom s „bílou“, nebo Romka s „bílým“.

Diplomová práce je rozdělena do dvou částí – teoretické a praktické.

Teoretická část si klade za cíl poznat blíže Romy. Je rozdělena do pěti částí, ve kterých se budu postupně věnovat romské historii, dělení Romů, romsko- českým partnerstvím, základním hodnotovým systémem Romů a znaky romského chování. Tato část by měla ukázat, v čem se Romové liší od gádžů a co by mohlo být největším problémem při společném soužití. Začnu romskou historií, která má za úkol objasnit romskou minulost. Zde bych ráda ukázala, jaké jsou romské kořeny, odkud pochází a co vše si museli během několika staletí prožít. Chtěla bych, aby tato kapitola také přispěla k pochopení, proč Romové jsou takoví, jací jsou, protože si myslím, že Romy jejich minulost a zkušenosti velmi ovlivnily. Ve druhé kapitole bych ráda přiblížila dělení Romů, protože netvoří jednotnou skupinu, jak si mnoho lidí myslí. Třetí kapitola nám nastíní partnerství mezi Romy a Neromy. Největší část jsem věnovala základnímu hodnotovému systému Romů, pokusím se v ní přiblížit hlavní znaky a odlišnosti od rodiny gádžovské. Vysvětlím v ní také, jaké je postavení jednotlivých členů v romské rodině, jaké dodržují obřady a podobně.

Zatímco v teoretické části se budu zabývat romskou problematikou, v praktické části přejdu k problematice smíšených partnerství mezi Neromy a Romy. V této části bude mým cílem poznat, jak fungují smíšená partnerství. Za tímto účelem provedu rozhovory s partnery ze smíšených partnerství a manželství. Otázky se budou týkat jejich vzájemného soužití, názorů na výchovu, jejich problémy a případné odlišnosti způsobu života. Tyto rozhovory doplním o názory české a romské společnosti na smíšená partnerství, které budu zjišťovat pomocí dotazníků.

1 Teoretická část

1.1 Historie Romů

1.1.1 Původ Romů

Na základě jazykových a sociologických analýz bylo prokázáno, že pravlastí Romů je indický subkontinent, jako nejpravděpodobnější se jeví oblast střední Indie. Předkové Romů patrně náleželi k původnímu obyvatelstvu Indie – domským kastám, jež byly přibližně kolem poloviny 2. tisíciletí př. n. l. podmaněny indoevropskými nájezdníky. (*Horváthová, J., 1998*) Členové domských kast se věnovali kovářství, kotlářství, obchodu, ale i podvodům, krádežím dobytka, uklízení a odstraňování nečistot, hudební, taneční a kejklířské činnosti, potulce a žebrotě. Předkové Romů tedy zřejmě příslušeli k nejnižším kastám. (*Nečas, C., 2002*).

Důvody k jejich odchodu z Indie nejsou přesněji známy, podnětem mohlo být hledání lepšího živobytí či únik z oblastí, kde se nejpřísněji dodržoval kastovní systém. Jejich migrace trvala řadu století, svou vlast opouštěli postupně ve vlnách. Do Evropy, kde jich pak zůstalo nejvíce, doputovala první vlna před rokem 1000 přes dnešní Turecko, o poznání slabší proud dorazil ještě asi o sto let dříve přes Egypt do Španělska. V současné romštině tak lze najít slova převzatá ze třinácti jazyků. Z čehož se dá usuzovat, že se řada z nich delší dobu zdržovala na území dnešního Íránu, ještě více slov však převzali z řečtiny a z jazyků balkánských národů. Na Balkáně se také někteří usadili natrvalo. (*Říčan, P., 1998*)

1.1.2 Romové v českých zemích

V oblastech západní a střední Evropy se Romové objevují snad již ve 13. -14. století, zcela určitě pak na počátku 15. stol. První bezpečná zmínka o Romech u nás se totiž vztahuje až k r. 1416, kdy podle Starých letopisů českých „vláčili se Cikáni po České zemi a lidi mámili“. /Sborník, 1999, s.9/ Z počátku byli Romové v Evropě přijímáni s určitou tolerancí a pochopením pro „kající se hříšníky“. Za zdroj obživy jim zřejmě sloužily drobné řemeslnické práce, které bylo možno vykonávat při kočovném způsobu života či různá hudební a artistická vystoupení. Nezanedbatelnou podporou jim byly také dary, které Romové dostávali od měst pro své další putování. (*Horváthová, J., 1998*)

Příznivé přijetí Romů v Evropě však netrvalo dlouho, zásluhu na tom neslo více faktorů. Po určité době se projevil skutečný vztah Romů k panující křesťanské víře, který se obyvatelstvu dodržujícímu přesně vymezené křesťanské zásady musel jevit přinejmenším jako vlašný, Romové se navíc zabývali i černou magií. V roce 1427 je proto pařížský arcibiskup vyloučil z církve. Kromě toho byli podezírání, že špehují ve prospěch mongolských, posléze tureckých nájezdníků nebo že zakládají požáry. (Říčan, P., 1998)

Jak uvádí Horváthová (1998), podstatnou příčinou negativního vztahu místního obyvatelstva k Romům byl i parazitický způsob života některých z nich, jež se jevil s jejich početním růstem stále méně a méně únosný. Romové zprvu sice byli domácími obdarováni almužnami, ty však nemohly vyřešit jejich situaci. Bez trvalé držby půdy bylo zajištění obživy pro celou velkorodinu velmi obtížné. A tak se Romové dopouštěli především polního a lesního pychu, krádeží drobných hospodářských zvířat apod. Svou roli zde sehrál i odlišný vzhled Romů, neznámé zvyklosti i mentalita. Tolerance místních úřadů ke kočovnému způsobu života tak trvala pouze jedno století a na počátku 16. století se ze svatých poutníků postupně stávají štvanci.

Podobně jako v jiných zemích, i u nás jsou na základě královských nařízení vypovídáni ze země, mučeni, zabíjeni, případně užíváni k nuceným pracím. Ze zpráv o pronásledování Romů je patrná různá praxe, ovlivněná jednak dobou, jednak místem. Někdy na ně byly pořádány hony a zabít Roma bylo beztrestné, jindy byli postihováni pouze ti, kteří se potulovali a dopouštěli se krádeží. Konaly se soudní procesy, děti byly dávány na převychování do neromských rodin, starým a tělesně postiženým Romům bývaly někdy tresty promíjeny. Obyvatelstvo často navzdory perzekučním výnosům jejich přítomnost víceméně ochotně akceptovalo z toho důvodu, že Romové dovedli být užiteční svým zbožím a službami či zajímaví jako cizinci, od kterých se občas daly výhodně koupit kradené věci. V Čechách a na Moravě však byla perzekuce Romů většinou mírnější, a proto sem často prchali z okolních zemí. (Říčan, P., 1998)

Počátky pronásledování Romů spadají do konce 15. století, v českých zemích lze pak spatřovat počátky represe zejména v mandátu českého krále Ferdinanda I. o vypovídání Romů ze země z roku 1545. Ke zpřísnění došlo v r. 1556, kdy při dopadení měli být muži mučeni, poté trestáni na hrdle, ženy a děti neměly být topeny, jak se prakticovalo do té doby, ale využívány k práci. V roce 1577 bylo přijato říšským sněmem usnesení, podle kterého mohl kdokoliv Romy beztrestně vraždit. Pronásledování u nás vyvrcholilo v roce 1697, kdy císař Leopold I. vydal mandát, jímž prohlásil Romy za psance a ti mohli být kýmkoliv zabiti jako škodná zvěř. V první polovině 18. století byla uzákoněna beztrestnost za vraždy Romů. Romové tak zůstali zcela bez právní ochrany. Obdobným způsobem postupovaly proti Romům i ostatní evropské země, a tak se romské skupiny mohly pohybovat pouze v bludných kruzích, a to tak dlouho, než byly dopadeny. Tímto způsobem byly položeny základy hluboké nedůvěry mezi majoritní společností a romskou minoritou. (*Horváthová, 1998*)

Pronásledování Romů po roce 1700 pokračovalo. Zároveň se však v této době už postupně prosazují snahy vzít Romy na vědomí, legalizovat jejich přítomnost a začlenit je do společnosti. Marie Terezie byla se svým zákonem z roku 1761 první, kdo začal uplatňovat asimilační politiku: Romové mají pracovat v zemědělství, oblékat se jako ostatní, plnit povinnosti nevolníků vůči vrchnosti a náboženské povinnosti vůči církvi a nemluvit romsky. Nesmějí si nechat ani svá cikánská jména. Romové jsou poté záměrně rozptylováni tak, aby v každé vesnici byla pokud možno jen jediná romská rodina. Nabízí se jim i půda, dobytek a nářadí. Kněžím je uloženo dbát o jejich vzdělání a řádné církevní sňatky. Vzpurným mají být odebrány děti a dány na výchovu do spolehlivých rodin. Počty Romů, kteří se tehdy dobrovolně či z donucení plně asimilovali a splynuli s ostatním obyvatelstvem, není snadné odhadnout. Byli to patrně Romové nejpřizpůsobivější a rovněž nejschopnější budit respekt a sympatie neromské většiny, jednalo se zřejmě i o lidi s nejsilnější motivací k sociálnímu vzestupu. Tímto způsobem byl ovšem romský národ ochuzován o svou elitu. (*Říčan, P., 1998*)

Marie Terezie kladla velký důraz na povinnou školní docházku, ale i na pravidelnou návštěvu bohoslužeb a zlepšení hygienických podmínek. Po dlouhé době represí tak přinesl její program i řadu pozitivních momentů do života Romů.

V realizaci programu usazování a asimilace Romů pokračoval její syn Josef II., který v roce 1784 rozhodl o usazení Romů na zabaveném církevním majetku. Celkově však tento pokus nebyl příliš úspěšný, i když dal na Moravě vzniknout romským osadám Oslavany a Bohosoudov.

Od počátku 19. století začaly státní orgány ve vztahu k Romům uplatňovat formou vyhlášek různé omezení a zákazy. Na Moravě od poloviny 19. století začínají vznikat další romské osady jako Brno-Černovice, Strážnice, Svatobořice atd. Romové byli nuceni žít v těchto osadách z toho důvodu, že obce nechtěly Romy přijmout a poskytnout jim domovské právo. Až do vzniku samostatné Československé republiky i v průběhu jejího trvání tak pokračuje velmi pomalu proces sžívání se Romů s majoritní společností, Romové jsou však stále odsouváni na okraj společnosti. (*Sborník, 1999*)

Na střední, jižní a zejména jihovýchodní Moravě se později Romové postupně usazují dobrovolně, někdy i proti vůli místního obyvatelstva. Vznikají jejich samostatné osady, tzv. cikánské tábory, složené většinou z velmi nuzných obydlí. Jejich obyvatelé se živili tradičním kovářstvím či hudbou, případně vyráběli podomácku různé zboží /štětky, bačkory/, většinou však vykonávali hrubé nádenické práce, často jen příležitostně. V některých místech se dobře sžili s majoritou, konflikty a diskriminace však byly běžné, Romové tak byli občany druhého řádu, a to i za první Československé republiky. Příčinou i následkem toho bylo velmi omezené vzdělání, nízká životní úroveň včetně špatné hygieny, nekvalitní výživy a zdravotní péče.

Na většině území Čech a Moravy byli Romové známí jako kočovníci. Používali typické vozy kryté plachtami nebo maringotky tažené koňmi, ti nejchudší sami táhli své vozíky. Prodávali vlastní kovářské výrobky, kotle, koryta apod. nebo levné zboží, které nakoupili. Někdy se uplatnili jako hudebníci, jindy dodávali nepálené cihly, drátovali hrnce, někteří se dovedli uživit jako koňští handlíři. Průmyslová společnost však postupně omezovala tyto možnosti a tlačila je tak stále více k pochybným zdrojům obživy: hádání z ruky a z karet, žebrotě, krádežím. Z kočovníků se Romové postupně stávají nežádoucími a obtížnými tuláky. Před koncem minulého století se to také projevilo nařízením rakouské vlády proti „cikánskému zlořádu“. Podle zákona z roku 1885 bývali Romové pro tuláctví trestně stíháni vězením a nucenými pracemi,

někdy jim byly odebírány děti, bývali vraceni do své domovské obce a různým způsobem šikanováni, nuceně léčeni, odšívováni atd... (Říčan, P., 1998)

1.1.3 Situace v Protektorátu Čechy a Morava

Od druhé poloviny 30. let u nás počet Romů rostl, docházelo k jejich přesunům z Německa, kde je nacisté po přijetí norimberských zákonů začali pronásledovat. Nemalý příliv Romů vyostřil vztah většinového obyvatelstva k tomuto etniku. Vláda začala přemýšlet o koncentraci Romů do pracovních táborů, ale 16. 3. 1939, po okupaci našeho území, byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava.

10. 8. 1940 byly zavedeny kárné pracovní tábory v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu, které byly přibližně o dva roky později změněny na sběrné tábory. Byly určeny pro české muže od 18 let, kteří nemohli prokázat zdroj obživy. Také zde byli usazeni Romové, kteří stále kočovali nebo se vyhýbali práci. Ti tvořili asi 15 – 20% všech pracovníků. Na jaře 1942 vydala vláda zákon o preventivním potírání zločinu. Ten zakazoval Romům pohyb mimo svá bydliště a umožňoval uvalit preventivní a časově neomezenou vazbu vykonávanou v donucovacích táborech. Od jara 1943 do prosince 1944 byl deportován do Osvětimi zbytek Romů, kteří zůstali na svobodě, ale také ti, kteří byli umístěni do cikánských táborů v Letech a v Hodoníně. Po těchto transportech zůstalo v naší zemi na svobodě asi 200 Romů, kteří se zachránili útekem na Slovensko.

Z koncentračních táborů se vrátilo 583 romských vězňů. Přibližně 90% Romů bylo nacisty za války vyvražděno. Můžeme říct, že tím došlo na území protektorátu k úplné genocidě romských obyvatel. Jednotlivci, kteří se těsně po válce vraceli z koncentračních táborů, se rozmístili mezi většinové obyvatelstvo, se kterým víceméně splynuli.

http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=320&Itemid=25&lang=cs

1.1.4 Komunistický režim

Území Čech a Moravy byla v době krátce po válce prakticky bez Romů. Jednotlivci vracející se z koncentračních táborů se postupně rozptýlili mezi ostatní

obyvatelstvo, se kterým posléze splynuli. Od roku 1945 začali na naše území migrovat Romové ze Slovenska, byli však příliš odlišní od relativně integrované skupiny českých Romů. Jejich zvyky, způsob odívání i života byl v mnohém dán izolovaným životem v osadách na okraji slovenských obcí. V době poválečné byly tyto přesuny obyvatel přímo vyvolané a dále podporované i působením zjednaných náborářů, kteří nabírali nové pracovní síly na obnovu válkou zničeného průmyslu i k obydlování vysídleného pohraničí. Hlavně do průmyslových center a pohraničí tak přicházeli Romové hledající práci, ale i možnost lepšího bydlení než jim poskytovaly jejich původní příbytky ve slovenských osadách.

Stát v této době uplatňoval vůči Romům v podstatě stejnou politiku jako před válkou, zákon o potulných cikánech byl nadále v platnosti. Po únoru 1948 se Romové poprvé stávají rovnocennými členy společnosti, což jim zaručila ústava. Zákon o potulných cikánech však zůstává v platnosti i nadále, a to až do roku 1950. Od 2. pol. 50. let se státní orgány začínají intenzivně zabývat tím, jak do budoucna řešit „cikánskou otázku“. V duchu národnostní politiky byla KSČ zvolena státem řízená asimilace. Jejím posláním byla snaha zařadit Romy mezi ostatní obyvatelstvo a postupně smazat všechny rozdíly, které je odlišovaly od ostatních. Zvyky Romů byly považovány za projevy retardace, romský jazyk zase za cikánskou hantýrku. Specifické rysy Romů byly potlačovány, docházelo k systematickému odnárodňování Romů, aby tak mohli být lépe začleňováni. Těmito nepřirozenými zásahy, které směřovaly k postupné destrukci romských hodnot, se u Romů vytvářelo velmi nebezpečné morální vakuum. *(Horváthová, J., 1998)*

Česká duchovní kultura byla Romům dosti vzdálená, proto přejímali vzhledem k asimilačnímu tlaku od majority daleko rychleji znaky vnější, tzn. prvky materiální kultury, na jejichž základě chtěli mnozí prezentovat svůj vzestup na společenském žebříčku. Materiální vybavenost romských domácností vzrůstala, zatímco po stránce duchovní ulpěli Romové na povrchu většinové společnosti. Zesměšňované, a proto rychle mizející tradiční romské hodnoty byly plynule a bez uvědomění nahrazovány negativními jevy odpozorovanými ze sousedního, převážně dělnického, někdy i vysloveně sociálně patologického prostředí.

Romové tradičně soběstační a na společnosti zcela nezávislí v tomto období začínají poprvé využívat nové nabídky, vyplývající z překonání izolace a těsnějšího,

ale zároveň i násilného zapojení do společnosti. Využívají např. možnosti odkládat děti do dětských domovů, ženy sklouzávají k prostituci. Důsledkem vykořeněnosti Romů a podstatných sociálních změn v jejich komunitách je patrně také páchaní některých kriminálních deliktů. Dalším ze zásadních kroků státu, jež ovlivnily osudy Romů na našem území, byla především od roku 1945 realizovaná likvidace nežádoucích romských soustředění a následný rozptyl jejich obyvatel.

Důsledkem byla nekontrolovatelná migrace Romů ze Slovenska do Čech a na Moravu. Při likvidaci starých romských osad navíc docházelo k velmi negativnímu jevu, kdy s likvidací zanikaly i původní rodové komunity, které byly zárukou určitého morálního řádu svých členů. Anonymita velkoměst pak znemožnila vzájemný dohled nad dodržováním tradičních zvyklostí. Rozptyl provázela i další negativa, jako např. necitlivé usidlování Romů z nejrůznějších prostředí a skupin vedle sebe do jednoho bloku sídliště. Navíc v adaptaci na nová bydliště se objevil i další problém, a tím byla neznalost některých vymožeností civilizace a jejich použití. *(Horváthová, J., 1998)*

Právě v tomto období došlo k největší morální devastaci Romů jako svébytné etnické skupiny. Základním prvkem pro chybný postup byla záměrná klasifikace Romů jako příslušníků sociální, přesněji sociálně-patologické skupiny obyvatel, tedy nikoliv etnické skupiny, jež má právo na svá specifika. Asimilační tlak však přinesl i některá pozitiva. Ta se týkala zejména důrazu na odstraňování negramotnosti a zvýšení kvalifikace Romů, poskytování Romům dříve nedostupné zdravotní a sociální péče.

Od počátku 70. let byla státem řízená asimilace nahrazena mírnější koncepcí společenské integrace. K vyrovnání s majoritou mělo dojít cestou materiálních a sociálních výhod pro občany cikánského původu. Dle této koncepce byly Romům přednostně přidělovány byty, získávali zvýšené sociální dávky apod. Přestože jsou sociální výhody dodnes uváděny jako příklad romské nevděčnosti, právě tento přístup Romy nejvíce poškodil a zapříčinil řadu neblahých důsledků projevujících se dodnes. Otupil totiž odvěkou soběstačnost a nezávislost, Romové přestali spoléhat sami na sebe, neboť „vše přece zařídí stát“. Skutečné problémy Romů navíc materiální výhody samy o sobě vyřešit nemohly, pouze je zastíraly. Podstatu tohoto problému zde přesně vystihuje přísloví: „Chceš-li pomoci potřebnému, nedávej mu ryby, ale nauč ho je chytat.“ *(Horváthová, J., 1998)*

1.1.5 Československá republika před a po roce 1989

Komunistické úřady znepríjemňovaly Romům život různými způsoby: odpíraly jim např. potravinové lístky, neboť nebyli v pracovním poměru, přestože že to nebyla často jejich vina. Nedávaly jim stavební povolení, soukromým sedlákům zakazovaly dávat Romům práci apod. Žebrota byla zakázána, neboť povolit ji by znamenalo, že se stát o někoho dostatečně nestará. V roce 1948 přišel komunistický puč, Romové v prvních poúnorových letech spíše získali. Pozitiva pro ně představovalo zrušení zákona z roku 1927 a rovněž snahy pomoci Romům na východě republiky budováním silnic, zlepšením hygienických podmínek, odstraněním negramotnosti atd. Nový režim se pro sociálně nejslabší vrstvy obyvatelstva snažil vytvořit dobré platy pro nekvalifikované pracovníky, sociální péči, povinné preventivní zdravotní programy, osvětovou a „kulturně-výchovnou“ práci. To vše však probíhalo bez znalosti romské mentality, tradic a sociálně-ekonomické reality, v níž Romové žili. (Říčan, P., 1998)

Volná pracovní místa a byty, které byly k dispozici v českých zemích, znamenaly pro některé Romy záchranu před holou bídou, pro mnohé další zase příležitost ke zvýšení své životní úrovně. Osudná byla i koncepce řešení „cikánské otázky“, která byla pojata pouze jako otázka sociální. Romové jako národ měli postupně splynout s českou a slovenskou majoritní společností, což v podstatě znamenalo vymizet.

V padesátých letech se ustálila strategie celkového přístupu k romské menšině, která se uplatňovala až do pádu komunistické moci v roce 1989. Tato strategie spočívala na straně jedné v národnostním útlaku Romů, na straně druhé s jejich paternalistickým „rozmazlováním“. Upíralo se jim právo na svébytnost kultury a životního stylu, měli však zaručeno slušné bydlení a stálé zaměstnání. Stejně jako Neromové měli minimální prostor pro svou vlastní iniciativu, vždy tu byl někdo, kdo stanovil, co se má a co se nemá dělat. Jejich mzdy za nekvalifikovanou práci byly přitom často vyšší než platy lékařů a učitelů, dětem režim poskytoval školní vzdělání, rodiče pak dle potřeby nutil, aby zajistili pravidelnou školní docházku.

Svou přízeň prokazoval režim Romům i tím, že podporoval jejich střední a vysokoškolské vzdělávání. Způsob, kterým se tak často dělo, však byl spíše kontraproduktivní - pedagogové se báli dávat romským studentům špatné známky, takže část vysvědčení a diplomů z té doby má pochybnou hodnotu. Režimu sloužila tato praxe k tomu, aby zastřel hluboký kontrast mezi sociokulturní úrovní Neromů a Romů, který usvědčoval státní romskou politiku z totálního krachu. Podobný smysl mělo také ignorování nesčetných přestupků a drobných trestných činů sužujících neromské sousedy romských rodin, přesto však tvořili Romové podstatnou část trestanců v československých věznicích. Výsledkem těchto praktik byla pak masivní averze Neromů vůči Romům v celé republice a rostoucí sociokulturní zaostávání Romů za majoritní společností. (Říčan, P., 1998)

V únoru 1959 vláda předvedla represivní charakter své asimilační politiky, když brutálním způsobem vzala olašským Romům ze dne na den možnost kočovat. Kola jejich vozů byla odstraněna a koně odvedeni. Ustanovení, podle něhož měly národní výbory vyjít kočujícím Romům vstříc a poskytnout jim v tomto období pomoc, aby mohli plynule přejít k usedlému způsobu života, bylo přitom plněno spíše jen na papíře než ve skutečnosti. V polovině 60.let bylo na Slovensku napočítáno přes tisíc romských osad se 12 500 chatrčemi, v nichž žilo celkem 16 500 rodin. Osady měly být postupně likvidovány a jejich obyvatelé systematicky rozptýlováni po celé republice. V žádné obci nemělo být více než 5% Romů. Tato státní akce „Rozptyl“ postihla několik tisíc slovenských Romů.

Současnou dobu vnímají Romové jako zlou a situaci, ve které se nacházejí, jako nepříznivou. Dle jejich slov jim bylo lépe za komunistů, kdy měli všichni práci, nikdo jim nenadával, jejich ženy a děti byly v bezpečí. Kontrast mezi komunistickým paternalismem a současným „liberalismem“ je dnes zcela evidentní. Skromná, ale vcelku „pohodlná“ předlistopadová existence byla vystřídána pobytem na zdravém, leč ostrém vzduchu, kde se každý především musí starat sám o sebe a nést následky svých činů nebo naopak své nečinnosti.

V závěru 80. let se Romové spontánně připojili k demonstrantům, neboť věřili, že i pro ně svobodná společnost přinese nové šance. Okamžitě začali prohlašovat své etno-emancipační snahy, jejichž důsledkem byl i vznik většího počtu romských politických stran. Postupně došlo i k zakládání organizací směřujících k uchování a

dalšímu rozvoji romské kultury – např. Nadace Dženo, Společenství Romů na Moravě. Začala vznikat i řada regionálních občanských romských sdružení, která se buď věnují činnosti kulturní, sportovní, vzdělávací nebo všechny tyto aktivity spojují. Rovněž byla vytvořena romská periodika – např. Amaro gendalos, Romano kurko. Na půdě Českého rozhlasu v Praze vznikl romský magazín Romale v České televizi. V roce 1991 bylo v Brně založeno Muzeum romské kultury, jehož cílem je dokumentovat historii a kulturu Romů. Od roku 1990 začaly romské organizace již pravidelně pořádat festivaly romské kultury.

Romské aktivity se však odehrávaly spíše stranou zájmu majoritní společnosti, a tak velká část veřejnosti zůstala o Romech jen nedostatečně informována. Také snahy neromských odborníků usilujících o popularizaci kultury Romů ztroskotávali na okraji zájmu veřejnosti, a to jak laické tak i odborné. Zájemci o hlubší poznání romského etnika a jeho jazyka mohli využít možnosti studia na Univerzitě Karlově v Praze, kde vznikla katedra romštiny a romistiky či v Ústí nad Labem v Ústavu pro studium romské kultury.

Ve vzájemné vztahu Romů a ostatní společnosti došlo po dosažení svobody brzy k oboustrannému vystřízlivění. Nekvalifikovaní Romové, často absolventi zvláštních škol, se ocitli mezi prvními nezaměstnanými a zůstali jimi dodnes. Do této situace se dostali především v důsledku nedostatečného vzdělání, svůj díl viny však nesla i skrytá diskriminace zaměstnavatelů. Základní otázkou při řešení problému nezaměstnanosti Romů tak zůstalo vzdělávání, neboť školní neúspěch je počátkem nekvalifikovanosti Romů i jejich deprivace v rámci majority a jednoznačně je dalším z kriminogenních faktorů. *(Horváthová, J., 1998)*

1.2 Dělení a počty Romů v současnosti

K romské národnostní menšině se při sčítání lidu 2001 přihlásilo celkem 11 746 osob. Podle kvalifikovaných odhadů počet příslušníků romské komunity v ČR se pohybuje v rozmezí mezi 150000 - 300000 osob. Usídlení na severní Moravě (Ostrava, Karviná), severní Čechách (Děčín, Ústí nad Labem), a ve velkých městech (Praha, Brno). (<http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=16149>)

Prvním problémem při sčítání Romů je fakt, že je těžké určit, kdo Romem je a kdo není. Upozorňuje na to i Říčan (2000). Romem by měl být ten, kdo se k tomu

veřejně hlásí, jelikož my nemáme přece žádné právo někomu vnutit označení Rom, když on sám si to nepřeje. V roce 1989 bylo na našem území v evidenci 146 tisíc Romů, ale to byli především problémoví, ti, kteří vyžadovali zvláštní pozornost v zájmu společnosti. Ostatní do této statistiky započítání nejsou. Demografové užívají různé metody a kritéria při sčítání, proto se výsledky různí. Počet nyní žijících Romů na našem území se odhaduje přibližně na 200 tisíc plus několik desítek tisíc asimilovaných Romů, tedy těch, kteří se již nestýskají s romskou komunitou, za partnera nemají Roma apod. V současné době u nás tvoří Romové asi 3% veškerého obyvatelstva a jejich počet pořád roste. Jednak z toho důvodu, že romské ženy začínají rodit v mladším věku a také proto, že obvykle mívají hodně dětí.

1.2.1 Dělení Romů

Romové zdaleka netvoří jednotnou skupinu, jak by si mohlo mnoho lidí myslet. Romy, žijící na našem území, můžeme rozdělit do několika základních skupin:

První skupinu tvoří **slovenští Romové**. Slovenské Romy nepostihla za války Hitlerova vyhlazovací politika v takové míře jako české Romy. Po válce velké množství Romů odcházelo do Čech za prací a osidlovali pohraniční území. Slovenští Romové tvoří v dnešní době celých 70% – 85% veškeré romské populace u nás. Dále se ještě mohou dělit do podskupin na tzv. Vichodňara (pocházející z východního Slovenska) a Zapadňara (ze Slovenska západního).

Další skupinu představují **olašští Romové**, kteří pochází z Rumunska a tvoří asi 10% žijících Romů u nás. Ti se usídlili v Čechách po zákazu kočování v roce 1959. Olašští Romové jsou viděni neromským obyvatelstvem i ostatními Romy jako „praví Romové“. Je to tím, že dlouhou dobu kočovali, tvoří uzavřenou komunitu a nemají žádný zájem o přizpůsobení se většinové společnosti. Opovrhují těmi Romy, kteří se nějakým způsobem přizpůsobili Neromům a ztratili tak svoje romství. Olašští Romové si i v dnešní době uchovávají své tradice, jazyk, zvyky, mají dokonce svého krále, kterého všichni ctí a je největší autoritou. Udržují také své vlastní zákony a soud, který může v nejhorších případech vyhostit Roma z rodu. Od ostatních Romů se liší i fyzicky. Mají světlejší pigmentaci i světlejší vlasy, které si často barví. Olašské ženy se poznají podle klasického romského oblečení - dlouhých sukní, které dosahují až ke kotníkům, a šátků na hlavách nebo ramenech. Pro olašské Romy má

nesmírnou hodnotu zlato, které umožňovalo v dobách kočování shromažďovat velké bohatství v co nejmenším objemu. Proto se olašský Rom pozná podle velkého množství zlatých prstenů, náušnic, náramků, řetízků, a dokonce i zubů. Také věří, že je zlato ochrání před nemocemi. Pro olašského Roma je nepřipustné vykonávat nějakou pravidelnou práci. Je to ostuda a zesměšnění před vlastní komunitou. V dnešní době patří olašští Romové v důsledku různých forem „obchodování“ k nejbohatší vrstvě Romů. Mezi sebou mluví olašským dialektem. Velkým problémem v současnosti je závislost na tvrdých drogách v olašské komunitě, která často postihuje celé rodiny.

Zbývající skupiny, které tvoří dohromady asi jen 10%, jsou čeští Romové, němečtí Romové – Sinti a maďarští Romové. **Čeští Romové** tvoří jen malou část, jde o potomky Romů, kteří žili před válkou na našem území, ale za války byli téměř vyhlazeni. Skupina nazvaná **Sinti** jsou potomci německých Romů, osídlovali většinou německy hovořící oblasti Čech. Jejich osud byl stejný jako osud českých Romů, většina za války skončila v koncentračních táborech. (Rous, J., 2004)

1.2.2 Dělení Romů

Obecně můžeme Romy rozdělit podle různých hledisek, protože označení ROM je souhrnné jméno řady etnických skupin, které mají společný původ, jazyk a mnoho společných kulturních rysů. Obecně existují tři způsoby dělení - dělení vnitřní, romské (tj. jak Romové rozdělují sami sebe), dělení vnější, z hlediska Neromů - gádžů - a dělení odborné z hlediska etnicko - jazykového (http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=320&Itemid=25&lang=cs)

Dělení Romů

Dělení Romů na území bývalého Československa podle jazyka je obtížné, neboť se po 2. světové válce zcela jejich složení změnilo. Do druhé světové války žili na území Slovenské republiky slovenští (slovenský dialekt romštiny, nejpočetnější skupina) a maďarští Romové (maďarský dialekt romštiny).

V Čechách a na Moravě žili česko-moravští Romové (česko-moravský dialekt romštiny, asi stejně početní jako maďarští Romové) a v Sudetech němečtí Romové

(sintí dialekt romštiny, nejméně početní). Po celém území Československa kočovaly méně početné skupiny olašských Romů (olašský dialekt romštiny). Po druhé světové válce téměř zcela zmizela skupina Romů česko-moravských a německých a do Čech byli nastěhováni slovenští (Rumungro/Serviko) a maďarští (Ungriko) Romové - do domů po sudetských Němcích či v rámci tzv. rozptylu jako levná nekvalifikovaná pracovní síla do průmyslových částí Čech a Moravy. Po zákazu kočování v roce 1959 se v Čechách usadili i Romové olašští. (http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=320&Itemid=25&lang=cs).

Podle způsobu života se Romové dělili před zákazem kočování v roce 1959 na kočovné, polokočovné a usedlé. U nás to byly kočovné nebo polokočovné skupiny olašských Romů, které k nám přišly z území dnešního Rumunska, z Valaška a Moldávie, odtud jejich název - území Valachie, po tamním zrušením otroctví - nevolnictví. Velká část z nich až do zákazu v roce 1959 kočovala. Na rozdíl od jiných dnešních Romů si zachovávají svou řeč (olašský dialekt) a udržují své zvyky. Jsou velmi uzavření a nenechají mezi sebe proniknout cizího člověka. Kontakty olašských Romů s usedlými jsou málo časté.

Profesně se Romové také liší. S vykonáváním různých profesí byl spojen různý společenský status. Nejlepší postavení měli hudebníci. Své profese si Romové přinesli s sebou z Indie, jednalo se zejména o kovářství, košíkářství, korytářství, koňské handlířství, výrobu cihel, metel, brusičství nožů (viz níže tradiční romská povolání). Olašští Romové se tradičně specializovali na koňské handlířství, ženy na věštění z ruky.

Mezi sebou se Romové rozlišují na městské a venkovské. Romská populace žije rozptýleně mezi neromským obyvatelstvem buď ve zvláštních čtvrtích a ulicích ve městech nebo na předměstích (městštích) nebo v oddělených romských osadách na okrajích venkovských obcí (venkovštích). Tito venkovští Romové si zachovali mnoho ze své kultury a tradičního života díky poměrné izolovanosti od ostatního obyvatelstva, zatímco Romové žijící ve městech mezi Neromy se přibližovali okolní společnosti v jistých oblastech ekonomického života a v některých rysech sociálního chování. (http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=320&Itemid=25&lang=cs)

1.3 Romsko- česká partnerství

V české literatuře ani v lidové slovesnosti nejsou manželství či sexuální vztahy mezi Romy a Čechy nijak frekventovaných tématem, v literatuře odborné, sociálně-vědní je situace obdobná. Což může vést ke dvěma extrémním závěrům: buďto jsou romsko-česká manželství a intimní vztahy mezi Čechy a Romy pro Čechy natolik absurdní představou, že sociální konstrukce tabuizování takových vztahů vystačila s konstrukcí sociálního typu Roma/Romky, jež svým významem – negativní symbolickou hodnotou, samo o sobě stačí v regulaci či v normativním zákazu manželství či intimního vztahu, nebo naopak, pravidlo individualistické volby partnera ponechává rozhodnutí v soukromém prostoru jedince a v jeho „dobrých“ důvodech k volbě, bez artikulace zvláštních omezování a zásahů do rozhodnutí partnerů – v takovém případě pravidlo zákazu vztahu není nijak silné a naše společnost je v tomto ohledu tolerantní vůči individuálním dispozicím každého jedince.

Čteme-li o historických událostech týkajících se Romů (Nečas, 1995, Daniel, 1994)), musí se člověk podívat nad tím, jak tito lidé mohli soustavné odmítání, vyhánění, genocidy, pogromy, usekávání uší, hlad a další všelijaké trýzně způsobované absolutním nedostatkem zdrojů, fyzicky a kulturně přežít. Zdá se, že právě způsob tohoto *přežití* nebo lépe řečeno jeho symbolická interpretace se podílí na utváření sociální hranice mezi Čechy a Romy. Zatímco lidová slovesnost Romů je plna hrdinství a obhajoby vlastní morální bezúhonnosti Romů v podmínkách útlu, na české straně se hrdinství tohoto přežití obrací v morální selhání či v jeden velký morální úpadek, v lepším případě (někdy v romantizujícím pohledu) je vykládáno jako ohrožující síla (přírodní, magická, ale zavedený morální řád a kulturu rozkládající), vůči níž je zapotřebí se bránit, vůči níž je zapotřebí se vymezovat a posilovat hranice, a již je zapotřebí nějak ohraničit, mít pod kontrolou, případně vystrčit ven za „naše“ hranice. Zdá se, že z české strany je hranice symbolicky vyjádřena obviněním Romů za jejich situaci, vinou, která je na straně Romů, jež ústí v primární nedůvěru v „cikány“.

Komplex současných romských zvyků, obřadů, projevů víry se liší - a to jak celkově, tak podle jednotlivých romských skupin. Dodnes výrazně specifickou téměř pro všechny Romy je oblast rodiny a rodinných, resp. příbuzenských vztahů. Rodina

zůstává v jejich životě největší hodnotou - jedná se o rodinu velkou, extenzivní, tedy příbuzenstvo - fajta, famelija.

Příslušníci rozvětvených rodin, "silných rodů", mají dodnes větší autoritu u ostatních a vzájemně si pomáhají; ostatně i současné romské kulturní či politické subjekty jsou tvořeny v jednotlivých městech vždy příslušníky určitých rodin, příbuzensky spjatých, z čehož bohužel vyplývá dnešní řevnivost mezi nimi, a tím i nejednota společensko-politického romského hnutí jako celku.

Dříve platil u většiny romských skupin nepsaný zákon "čisté krve", který zakazoval manželství s jinoetnickými partnery. Tento pozůstatek rodové endogamie přetrvává u většiny Romů olašských, zatímco u všech ostatních se tento zákaz začal narušovat již v uplynulých letech. Dnes již téměř neplatí nejen mezi jednotlivými skupinami, ale i vzhledem k Neromům; počet interetnických - smíšených manželství romsko - českých, romsko - slovenských či jiných stále narůstá a je dokladem zásadnějších změn v hodnotové orientaci a postavení Romů, zejména v českém a moravském městském prostředí (romský partner, častěji je to muž, si obvykle však přitom zachovává svoji identitu, což je pozitivní).(
<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18571>)

1.4 Základní hodnotový systém

Život je pro Romy nejvyšší hodnotou. Vše, co vede k zachování, zmnožení a pokračování života, má vysokou hodnotu, vše, co život ohrožuje nebo omezuje, je vnímáno negativně. „ Hlavně, že žije, “ je reakce Romů na zprávu, že byl někdo vážně zraněn a že zůstane do smrti invalidní.

Předkové se zasloužili o základy postavení Roma v romské společnosti. Podle toho, ze které rodiny Rom je, si ho ostatní cení, berou vážně jeho slova, projevují mu úctu. Proto Romové uctívají své starší a předky, svou sebedůvěru odvozují více od své rodiny, rodu než od své profese, vzdělání, postavení v majoritní společnosti či majetku.

Pokračování rodu je v dětech. Lásky k dětem je pro Romy příslovečná.

Romství je zvláštní hodnotou Romů. Patří sem charakteristický vzhled, znalost jazyka a zvyků, ale hlavně slušné vychování. To má v každém rodu svá specifika, ale pro všechny Romy je jeho součástí úcta ke starším, zdvořilost, pohostinnost a solidarita.

Pro přežití v dnešní době jsou potřebné peníze. K zachování života, k možnosti uctívat staré i k projevování lásky k dětem jsou potřebné peníze. Proto i peníze stojí vysoko v hodnotovém žebříčku Romů.

Život Romů v Evropě byl dlouhodobě nezajištěn. „ Lepší vajíčko dnes než slepice zítra,“ říká romské přísloví a charakterizuje romské vnímání hodnot. „ Jím, piju, žiju, umřu – nač hospodařit,“ říká jiné přísloví a vyjadřuje vztah Romů k budoucnosti. Budoucnost má zvláště u starších Romů dosud malou hodnotu. Důležitější je přítomnost a minulost, která je jistá. Proto si velká část Romů necení školního vzdělání, jež přináší plody až po mnoha letech. (Šuleř, P., 1999)

1.4.1 Rodina

Mluví-li o rodině Češi, mají většinou na mysli svoji ženu, muže, děti, rodiče, sourozence. Známe samozřejmě i své další příbuzné - strýce, tety, bratrance, sestřenice, synovce, neteře, tchány, tchýně, švagry či švagrové, ale ty už spíše považujeme za vzdálenější příbuzné, se kterými se tak často nestýkáme.

Romové však považují za své blízké příbuzné všechny a romština má narozdíl od češtiny pojmenování i pro děti sestřenic či bratranců. Romové žili se svojí širší rodinou pohromadě v jedné osadě či čtvrti a kromě pokrevního příbuzenství je pojily i rodinné tradice a vzájemná solidarita. Největším trestem pro Roma bylo tudíž jeho vyhnání z rodiny, neboť tím ztrácel veškeré sociální i lidské jistoty.

Rodina posilovala svoji prestiž počtem narozených dětí, především chlapců, neboť jak praví jedno romské přísloví O čhave hin zor, tedy V chlapcích je síla. Jako prvorozené dítě si mladí manželé proto přáli chlapce (muži určitě, ženy však ve skrytu duše doufaly, že první dítě bude děvče, které by bylo pro matku významnou pomocnicí v "ženských pracích"). Každé další dítě bylo vřele vítáno. Výchovu dětí měla na starosti především matka, ale o dítě se starali i ostatní členové velkorodiny.

Romské děti vyrůstaly obklopeny třemi, někdy i čtyřmi generacemi v soudržném a okolnímu světu uzavřeném společenství. (Šuleř, P., 1999)

„Správná žena umí obstarat chleba, správná žena udělá z jedné koruny dvě. Ajsi romni kempel, savi moro anel. Lači romni kerel jekha konuratar duj.“ Romské přísloví (<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18387>)

V romské rodině tak jako v české existoval rozdíl mezi rolí muže na ženy. Romská žena byla vychovávána tak, aby se dokázala o rodinu postarat. Povinností ženy bylo zabezpečit chod domácnosti, vychovávat děti a poslouchat svého muže. Žena měla často ekonomicky důležitější roli, neboť to byla ona, kdo musel zabezpečit přežití rodiny, zajistit jídlo a oblečení. Jídlo muselo sehnat jakýmkoli způsobem, buď za vykonání nějaké práce pro gádže - sedláky (vymazávání pecí, práce na poli), sběrem lesních plodů (borůvky, maliny, šípky aj.) nebo i žebráním.

Romský muž byl navenek i uvnitř hlavou rodiny, nositelem a ochráncem prestiže rodiny, rozhodoval a nesl odpovědnost za rodinu. V mnoha rodinách byl výdělek muže pouze příležitostný, a tak muž trávil svůj čas sháněním zakázek, udržováním dobrých vztahů s příbuznými a přáteli, urovnáváním svárů mezi rodinami aj. (Šuleř, P., 1999)

1.4.2 Tradice

K romským tradicím patřila vzájemná úcta, zdvořilost a pohostinnost. I když Romové dodržovali kastovní odstup od jedinců z jiných rodů, zdvořilost, uctivost a pohostinnost se vztahovala i na ně, i na příslušníky jiných etnik.

Celá řada tradic se týkala jídla. Některé potraviny byly považovány za nečisté (např. maso některých zvířat), všechny potraviny se stávaly nečistými, pokud byly znovu ohřívány, upadly na zem nebo do nich spadl vlas. Každá rodina měla svou technologii přípravy pokrmů a přísně dbala na jejich dodržování.

Tradiční romské kroje se postupně přiblížily oblékání ostatního obyvatelstva. Přesto zde zůstalo několik prvků, které dodnes odlišují tradiční Romy. Ženy střední generace dosud upřednostňují pestřejší oblečení a muži tmavší obleky, mládež se však obléká podle poslední módy. Tradiční byl rovněž zákaz odhalování těla, ani

v domácnosti se členové rodiny před sebou nesvlékali, nechodili doma ve spodním prádle. Cudnost patřila, a v mnoha rodinách dosud patří k tradičním hodnotám. Romská žena se nemohla svléknout ani v místnosti, kde visel svatý obrázek.

Dodržování těchto tradic jednotlivými členy rodin včetně malých dětí sledovala celá velkorodina, okamžitě trestala prohřešky pohrdáním a odměňovala správné chování projevy úcty. Rodina dávala pozor, aby někdo z jejích členů nebyl pro ostudu, ostuda totiž padala na celou rodinu.

Romové nemají vlastní tradiční svátky, slaví obvyklé křesťanské svátky s ostatními obyvateli. Nově zaváděný mezinárodní den Romů (8. dubna) zatím nemá tradici.

Mladí Romové jsou často více ovlivněni školou a především televizí. V současné době se někteří romští intelektuálové v rámci svého národního obrození snaží o obnovení tradic, tradičních hodnot romské kultury a znovuzavedení některých zvyků. Zda bude jejich snaha korunována úspěchem, ukáže čas. (*Šuleř, P., 1999*)

1.4.3 Pozitivní a negativní aspekty soužití s Čechy

Romská menšina má v soužití s Čechy mnoho problémů. Z české strany je jim vytýkána hlučnost, špatné sousedské vztahy, nevzdělanost, nízká kvalifikace, špatná pracovní morálka, lenost, nečestné jednání, agresivita, kriminalita, prostituce. Romové vytýkají Čechům citový chlad, vypočítavost, nadřazené chování, xenofobii a rasismus. V obou skupinách převládají jedinci, kteří mají tendenci zobecňovat vlastnosti (především ty negativní) jednotlivců druhé skupiny a přisuzovat je celé skupině. Chování obou skupin do značné míry determinují předsudky z dávné i nedávné minulosti. Mezi oběma skupinami leží rovněž nevyřešené křivdy z minulosti.

Z minulých křivd je to především neuznání podílu viny české protektorátní správy v období druhé světové války na koncentraci a následné vyvraždění českých a moravských Romů a víceméně násilné rozbití cikánských osad v 60. a 70. letech 20. století. Za první křivdu požadují Romové alespoň symbolickou omluvu pietní

úpravou míst bývalých koncentračních táborů v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu na Moravě. Druhou křivdu považuje dosud většina občanů České republiky za pomoc Romům, a proto je v této věci shoda téměř nemožná. Pozitivní opatření vůči menšinám v jiných zemích – např. afirmativní akce vůči původním obyvatelům a černochům v USA – byla realizovatelná jen proto, že bílá společnost předem uznala své dluhy k těmto obyvatelům a ústy svých představitelů se omluvila za minulé křivdy. Česká společnost dosud neuznává své dluhy k Romům a není ochotna k omluvě, naopak většina Čechů má pocit, že to jsou Romové, kteří jsou dlužníky a měli by se omlouvat.

Přes mnohasetletou přítomnost Romů v České republice, přes jejich nesporný přínos jak v oblasti kultury, tak v oblasti materiální (výstavba silnic, železnic, telekomunikačních sítí) vnímá dosud velká část české společnosti Romy jako přistěhovalce, jež do země nikdo nezval (ač mnozí sem byli stěhováni násilně) a kteří jen parazitují na sociálních výhodách státu. Romové následně vnímají českou společnost jako nepřátelskou a odmítají i její pozitivní hodnoty.

V současné době přes mnohé pozitivní kroky jak ze strany většinové společnosti, tak ze strany romské menšiny dochází k řadě negativních jevů, které soužití ztěžují. Svoboda slova, jakkoli společensky velice užitečná, umožnila propagovat i xenofobii a rasistické názory. Tržní hospodářství vytlačilo z trhu celé skupiny zaměstnanců, především pracovníků s nízkou kvalifikací, mezi nimi i většinu pracujících Romů. Liberalizace trhů s byly přispěla ke koncentraci chudého, tedy i romského obyvatelstva v okrajových částech měst v tzv. dělnických koloniích. Dlouhodobá nezaměstnanost živitelů mnoha romských rodin a jejich závislost na dávkách sociální pomoci vede k utvrzování předsudků, že Romové jsou líní a zvyklí parazitickému způsobu života. Averzi k romské menšině vyvolávají i medializované odchody některých Romů do zahraničí a následná necitlivá opatření cílových zemí vůči České republice. Média, která upřednostňují senzace před objektivními informacemi, škodí Romům i ostatním menšinám více než pravicoví extrémisté.

Pozitivní vývoj naopak zaznamenáváme v postupné emancipaci romské menšiny, ve vytváření jejích vlastních občanských struktur a přejímání odpovědnosti za vlastní vývoj. Potěšitelný je i zájem učitelské veřejnosti pomoci romským dětem k dosažení lepšího postavení ve společnosti. Mnohá občanská sdružení a

charitativní organizace věnují Romům a především jejich dětem značnou pozornost. V posledních letech vyšlo více knih s objektivními informacemi o Romech, vycházejí časopisy i knihy v romštině, televize i rozhlas zařazují do programu vysílání pro Romy. (Šuleř, P., 1999)

1.4.4 Tradiční zvyky a rodinné role slovenských Romů

Tradiční romské zvyky, podobně jako romština, podléhaly mnoha vlivům, měnily se v závislosti na území, kterým Romové procházeli, a u různých romských skupin se zachovali v odlišné podobě. Zvyky slovenských Romů nejvýrazněji ovlivnilo prostředí východoslovenského venkova, kde tato skupina Romů žila usedle v symbiotickém vztahu s místním obyvatelstvem 400 let. (Šuleř, P., 1999)

1.4.5 Těhotenství

Těhotenství a narození dítěte je pro romskou rodinu obdobím s jedinečným významem. Romové kladou zvláštní důraz na dobu prenatálního vývoje dítěte – především velkými nároky na chování těhotné ženy. Žena se musí podřídit systému zákazů, příkazů a opatření zajišťující zdraví matky, řádný vývoj plodu a porod bez komplikací. Když žena zjistí, že je těhotná, měla by projevit určitý ostych při přiznání svého stavu, a to především před osobami rozdílného věku a pohlaví. Tento postoj ke graviditě pravděpodobně vychází z představy Romů, že dolní polovina těla, převážně oblast genitálií, je *marime* (tzn. rituálně nečistá).

Těhotná žena (*phari*) je omezována řadou dalších zvyklostí. Nesmí se například podívat na žádného „odpudivého tvora“, jako je žába, had, slimák a podobně. Stejně tak je zapovězen pohled na exotická zvířata, postižené lidi či zesnulé. Romové věří, že novorozenec by měl jejich podobu nebo stejné postižení. Zdravý vývoj dítěte by mohla ohrozit i návštěva hřbitova, zvláště v době pohřbu, nebo účast na křtinách (dítě by mohlo zemřít). Nebezpečí pro ještě nenarozené dítě představuje kontakt budoucí matky se zvířaty porostlými srstí, především se psy a kočkami, ale i s kozami a kravami. Romové se obávají, že pokožka dítěte poroste srstí zvířete, jehož se matka dotkla. Zvláštní význam mají kočky, nesmí jim být ublíženo, neboť jsou považovány za božské rukavičky. Z pohledu moderního zdravotnictví mají tato romská tabu i svůj praktický význam.

Řada zvyků se váže i ke stravování gravidní ženy. V tomto směru nesmí být těhotná nijak omezována. Měla by dostat vše, na co má chuť, včetně alkoholu. Když přijde těhotná na návštěvu, jsou hostitelé povinni jí něco nabídnout. Žena pak musí nabídnuté jídlo přijmout. Kdyby žena jídlo odmítla nebo nedostala to, na co má chuť, začalo by se jí jídlo neustále objevovat před očima, dostala by teplotu a nemohla by spát. Její stav by se pořád zhoršoval, a pokud by viděné jídlo nesnědla nebo k němu alespoň nepřivoněla, vedlo by to až k potratu. Někdy pomůže, když stáhne prsten, nasliní ho a sáhne za pás pod sukni. U některých romských skupin se objevují i určitá stravovací omezení. Těhotné ženy nesmějí jíst příliš často kyselé, aby neměly zlé dítě. Omezit by měli i příjem masa a mléka, aby dítě nebylo nemocné.

Těhotná žena by se neměla leknout, protože by mohl dojít k potratu či předčasnému porodu. Když už se tak stane, měla by si dát pozor, aby se při tom nedotkla nějaké části těla. Dítě by na tom místě mělo červenou skvrnu *jag*. Znaménko by se mohlo objevit i tehdy, když se žena na nějakém místě nechtěně uhodí.

Po dobu těhotenství žena nesmí nosit náhrdelníky ani pásek, aby dítě nemělo okolo krku omotanou pupeční šňůru.

Romové si jako první dítě přejí většinou chlapce, což je ovlivněno dominantním postavením mužů v rodině i společnosti. Pohlaví dítěte se dá předpovědět podle tvaru břicha, chuti k jídlu a kvality pleti. Pokud má žena břicho kulaté, chuť převážně na sladké a pleť skvrnitou, nečistou, narodí se jí děvče. Když je břicho naopak špičaté, žena má chuť na ostrá jídla a pleť má krásnou, narodí se jí chlapec.

Pohlaví dítěte se dá i ovlivnit. Kdyby těhotnou ženu začaly bolet zuby a její muž chtěl syna, musí si sám nechat vytrhnout zub.

Postaven těhotné ženy se nijak zvlášť neliší od postavení ostatních žen. V době těhotenství vykonává všechny práce, protože kdyby se šetřila, měla by pak těžký porod. Jediné omezení se týká společenského života. Žena již nechodí tolik do společnosti, a pokud ano, je to většinou v doprovodu manžela.

Žena by měla být v těhotenství veselá a měla by si často zpívat. Vyvarovat by se měla sprostých slov, nadávek a proklínání.

Mezi Romy byly známé i praktiky, které mají vyvolat potrat při nechtěném otěhotnění. Těhotná by měla zdvihat těžké věci, koupat se v horké vodě se solí nebo si položit na břicho těžký kámen. Odpomoci může i odvar z koření a různých bylin, který se před užitím musí na 14 dnů zakopat do země. (Šuleř, P., 1999)

1.4.6 Narození dítěte

Když na ženu přišly porodní bolesti, položily ji starší ženy na zem, rozpustily jí vlasy a sundaly z ní všechny ozdoby. Nesměla mít na sobě žádné kovové předměty, spony a šperky, protože by měla při porodu problémy. Romové si porodní báby velice vážili, ale předměty, kterých se dotkla, už nepoužívali. Zakopali je do země na místo, kde nikdo nechodil. Při porodu omývali rodičce tvář svčenu vodou a dávali jí pít čaj nebo alkohol pro zmírnění bolestí.

Dítě narozené se zoubkem bylo předurčeno stát se věštcem. Matka o tom však nesměla nikomu říct, jinak by se to nenaplnilo. Dítě, které se narodilo se zbytkem placenty na hlavě, „v čepičce“, mělo být moudré a v životě šťastné. Placenta se spolu s ostatními předměty použitých při porodu zakopala do země. Někdy se schovávala pupeční šňůra otci pro štěstí nebo se používala k léčebným praktikám.

Nešťastný den narození je podle Romů pondělí a pátek nebo den, kdy někdo zemřel. Smůla potká i dítě narozené na Dušičky. Nešťastnou částí dne pro zrození je půlnoc, šťastnou ráno. Štěstí znamená narození v období vánočních svátků.

Když matka při porodu zemřela, o dítě se postarali příbuzní. Pokud při porodu zemřela matka i dítě, pochovali je Romové do společné rakve tak, aby dítě leželo matce mezi nohama. Romové velice dbají na to, aby dítě bylo co nejdříve pokřtěné. Pokud by dítě zemřelo nepokřtěné, pochovali by je jako pohana bez obřadu na okraji hřbitova.

Do křtu hrozilo děťátku mnoho nebezpečí. Mohla ho vyměnit (*te vičirinel*) zlá *vižbaba* a místo něj podstrčit svoje zlé dítě (*preparudo*). Takové vyměněné dítě je na první pohled úplně stejné jako dítě vlastní, ale neroste, protože je vycpané

slámou. Aby se výměně zabránilo, dávala matka dítěti pod polštář hřeben nebo jiný kovový předmět. Pokud by matka zjistila, že její dítě bylo vyměněno *gul'i daj* (sladkou mámou), musí ho donést na hnojiště a tam ho bít, dokud to sladká máma neuslyší a nepřijde dítě vrátit. Jestliže si už sladká máma s dítětem hrála, vrátí ho slepé nebo s poškozenými končetinami.

Dalším prostředkem k ochraně dítěte bylo *aver nav* (druhé, jiné jméno). Mělo ochrannou funkci při komunikaci s *aver svetos* (jiným světem). Důležité je zejména k ochraně před nemocemi, které také patří do *bižuže aver svetos* (nečistého jiného světa). *Nalačno nasval'ipen* (nedobrá nemoc) chodí a kouká, čeká až bude vysloveno nějaké jméno. Na člověka s tímto jménem potom skočí. Spadeno má hlavně na malé děti, protože jsou slabé a bezmocné. Když se nemoc v někom usídí, může se projevit až v pozdějším věku.

Romano nav (romské jméno) dostává dítě až později, protože se čeká, až si matka i ostatní příbuzní budou jisti, že našli to pravé. Do té doby dítěti říkají *Čhavoro* (dětátko), *Cinkoro* (maličký) apod. Velice časté jsou i přezdívky, které jsou zvoleny podle vnějších znaků a povahových vlastností (*Thulo* – tlustoch, *Kalo* – Čemý, *Papin* – Husa, *Bugošis* – Basista....).

Kromě výměny může dítě ohrozit *khamñipen* (uhranutí). Uhranuté dítě zívá nebo brečí a není k utišení. Uhranutí může způsobit člověk se zlým pohledem nebo velký počet lidí v místnosti, kde dítě spí. Aby se uhranutí zabránilo, uvazuje se dítěti okolo ruky *indral'ori* (ochranná červená nitka nebo stužka). Je to obdoba původního indického zvyku. V Indii dosud matky svým dětem upevňují na zápěstí pramen vlasů. K léčbě uhranutého dítěte se používala „uhlíková voda“. Do hrnečku s vodou se postupně vřazoval obráceným nožem lichý počet žhavých dřevěných uhlíků (3, 7 nebo 9), přičemž při každém bylo nutné se požehnat. Podle toho, kolik uhlíků kleslo ke dnu, tolikrát bylo dítě uhranuto. Jiný výklad rozlišuje podle počtu klesnutých uhlíků uhranutí mužem (sudý počet) či ženou (lichý počet).

Když nejsou k dispozici dřevěné uhlíky, mohou se nahradit i oharky ze zápalek.

Uhranuté dítě se *jagalo paňi* (uhlíkovou vodou) omylo nebo se mu z ní dalo napít. Zbytkem vody se polily dveře do tvaru kříže tak, aby byly mokré i panty dveří. Trochu se postříkaly i rohy místnosti, přičemž se muselo vyslovit zaříkání. Pokud to nepomohlo, vložila matka děťátku do úst trochu vlastní moči se slovy „Čím jsem tě rodila, tím tě léčím“.

Pokud dítě onemocnělo a mělo horečky, přikládali mu obklady namočené v moči smíchané s mateřským mlékem. Jiným způsobem léčby byla koupel připravovaná z odvaru z bylin.

Zvláštní úlohu sehrála i první koupel dítěte. Do vaničky s vodou se naházely mince, aby dítě bylo šťastné a bohaté. V některých osadách dávali chlapcům do první koupele kobylí mléko nebo vývar z koňských kostí, aby chlapec byl silný. Voda z koupele se mohla vylít až druhý den ráno, aby s ní dítěti nevyhlili spánek. Po koupání dítě natřeli mastí a pečlivě je celé namasírovali.

Při hodnocení dítěte se Romové zaměřují na oči, barvu pleti a vlasy. Vlasaté dítě s velkýma očima a světlou pletí bylo považováno za nejkrásnější. Tmavá barva je pro Roma prokletím (*kalemardo* = potrestaný černotou). I mezi sebou se Romové kastují na černé a bílé. Když je dívka přezdívána Papin (Husa), nejde o nadávku, ale o vyjádření obdivu pro světlou barvu pleti.

Žena po porodu nesmí po určité době vařit, vycházet z domu, dotýkat se malých dětí a dívat se do zrcadla (popraskalo by).

Určitá omezení se týkají i dítěte do jednoho roku. Nesmí se mu stříhat vlasy ani nehty (ty matky svým dětem okusují). Aby dítě neoněmělo, nesmí se dívat do zrcadla a hrát si s panenkou. Do křtu je dítě u matky v posteli. Potom ho vloží do kočárku, v němž však již předtím bylo dítě nebo alespoň panenka. Když dítě v kočárku není, nesmí se s ním houpat, aby potom neplakalo.

Romské ženy dnes kojí obvykle 12 měsíců. Dříve bylo běžné kojit i tři a více roků. Aby matka měla mléka dostatek, měla by jíst hodně polévek a udržovat prsa v teple. (Šuleř, P., 1999)

1.4.7 Křtiny (*bol' i pen*)

Do poloviny těhotenství by se měli nastávající rodiče rozhodnout, koho vyberou svému dítěti za kmotra, a oficiálně ho požádat. Dříve si rodiče vybírali kmotry nejčastěji z řad bohatých vesnických sedláků, u kterých pracovali jako námezdní síly.

Před odchodem ke křestnímu obřadu podvázala *kirvi* (kmotra) děťátku košilku šňůrkou a do vzniklého uzlíku nasypala špetku soli. Do peřinky mu vložila trochu peněz. Děvčátku by měla dát kmotra řetízek nebo náušničky, chlapci hodinky. Povinností kmotra

Dodnes se romské děti křtí, protože většina Romů stále věří v existenci nástrah a nebezpečí, které nepokřtěné dítě ohrožují.

V některých romských osadách se zachoval zvyk, při kterém si kmotr a kmotra vzájemně pijí z dlaní se slovy : „Bud' mi dobrým kmotrem!“ Obdobný obyčej se váže k romské svatbě. Romové tak vlastním způsobem zpečetují církevní obřad vykonaný v kostele. (*Šuleř, P., 1999*)

1.4.8 Námluvy (*mangavipen*)

Romské svatbě (*bijan*) předcházely námluvy (*mangavipen*). V minulosti rozhodovali o budoucím ženichovi pro svou dceru většinou rodiče. Ženicha vybírali podle majetku, řemesla a pověsti jeho rodiny. Nejžádanějším ženichem byl hudebník. U nevěsti se přihlíželo k barvě pleti. Za nejvýhodnější partit byla považována světlá dívka z hudebnické rodiny.

O vhodném ženichovi se začalo uvažovat, když se z *čhajori* (děvčátka) stala *čhaj* (dívka). Tato proměna se odehrála první menstruací. První žena, která na to přišla, musela dát dívce takovou facku, aby měla po celý den červenou tvář. Tento zvyk jí zaručil krásu, dlouhé mládí a odolnost pro život.

Na dívku dohlížela celá rodina, aby se neprohřešila proti cti. Nesměla sama z domu, všude s ní chodil někdo z rodiny.

Když dívka sama chtěla získat přízeň nějakého chlapce, musela vzít kus košile *kotor* a ten pak pálit nad ohněm se slovy „Ať tvé srdce pro mě hoří jako tenhle hadr“. Lásku chlapce si mohla zajistit i tak, že mu do čaje či kávy nasypala prach ze svého spáleného ochlupení. Za stejným účelem mohla milému přidat do jídla sůl, již předtím nosila nějaký čas v podpaží nebo kterou pod sebou měla rodící žena. Porodní bolesti této ženy pak na mládence přešly a on měl za ženou, jež toto praktikovala, v srdci bolest a musel si ji vzít. Obdobně se mohla do jídla přidat špína z nehtů a zubů, smíchaná s odřezky kůže palců u nohou, nebo menstruační krev.

Zrušit milostný vztah lze pomocí hlíny sesbírané na devíti hrobech, kterou je pak nutné vhodit mezi zamilovaný pár. Obdobně účel splní, pokud se polije pes a kočka vodou. Zamilovaní se poté k sobě budou chovat jako pes s kočkou.

Věk nevěsty se v minulosti pohyboval okolo 15 let. Chlapci bývali trochu starší. V současnosti mladí Romové vstupují do manželství přibližně v 18 letech, i když mladší páry stále nejsou výjimkou.

Tradičním způsobem uzavírání sňatku byl obřad *mangavipen* či *bijan*, při němž si mladí partneři přísahali věrnost před *vajdou* jako představitelem romské komunity. Takto stvrzené soužití je pro romskou společnost považováno za legální. Občanský nebo církevní sňatek je už jen formalitou, kterou požaduje majoritní společnost. (Povinností uzavřít církevní sňatek zavazovala romské rodiče již Marie Terezie). Není výjimkou sňatek oficiálně uzavřený až po několika letech partnerského soužití.

Obřad *mangavipen* je podobný českým zasnubám. Pokud se dva mladí lidé rozhodnou spolu žít, oznámí to každý nejprve rodičům. Pokud ti proti tomu nic nenamítají, může přijít ženich s rodiči a svědky k nevěstě na návštěvu a požádat rodiče dívky o její ruku. Návštěva je obvykle domluvena na nepracovní dny, nejčastěji sobotu. Všichni jsou svátečně oblečeni, nevěsta nemusí být v bílém. Nevěstina matka přichystá pohoštění a přítomné obsluhuje. Potom se jeden ze svědků zeptá jménem ženicha rodičů dívky, zda by mu ji nedali za nevěstu. Přimluví se i ženichův otec, poděkuje za její výchovu.

Pokud rodiče nevěsty se sňatkem souhlasí, následuje *bijan* (romská svatba). Jde o obřad, při kterém svatební starosta (obřadník) sváže ruce nevěstě a ženichovi červeným šátkem a do dlaní jim nalije kořalku, kterou si pak musí z dlaní vzájemně pít. Někde snoubencům nasypali do rukou nejprve cukr, aby měli sladký život. (Šuleř, P., 1999)

1.4.9 Svatba

V současnosti se část zvyků souvisejících s tradičním romským obřadem přesunula do obřadu svatby civilní či církevní, která následuje po *mangavipen*. V minulosti byly často sňatky uzavírány v kostele, protože pak bylo snadnější nechat pokřtít dítě, čemuž Romové přikládají velký význam.

Civilní svatba se v základních rysech neliší od svatby v majoritní společnosti. Svatebním dnem bývá nejčastěji pátek nebo sobota, nejlépe v období po výplatě. Romská svatba bývá velkolepá a raději je i léta odkládána, než aby musela být skromná. Velikost svatby je kromě finanční situace obou rodin ovlivněna soudržností a vztahy v širší rodině. O finanční náklady i povinnosti související s přípravou hostiny se dělí rovnoměrně obě rodiny.

Dříve se zvalo na svatbu široké příbuzenstvo, dnes již bývají svatby skromnější, ale častěji než dříve dostávají pozvání přátelé a známí. Při přípravě seznamu hostů nesmí být nikdy opomenuti kmotři obou snoubenců. V romské komunitě jsou velmi vážení a se svými kmotřenci po celý život pevně spjati. Snoubenci je zvou osobně, přednostně před ostatními hosty. Nejprve jsou osloveni kmotři nevěsty, poté ženichovi.

V den svatby se hosté sejdou v domě nevěsty. Zde sehrává důležitou úlohu *phuro dad* (dědeček). Při svatebním obřadu má za úkol požádat rodiče o nevěstu a ženicha a poprosit je jejich jménem za odpuštění. Před vlastním úředním obřadem nalévá svatebčanům alkohol a nabízí koláčky. Na svatební hostině pronese přípitek a nakonec při závěrečném nevěstině tanci podává tanečníkům občerstvení. Podobnou funkci zastával v romských osadách *vajda* (romský starosta)

Průběh civilní svatby je totožný se svatbou v majoritní společnosti. Nevěsta je oblečena v bílých šatech, má kytici a při obřadu si ženich s nevěstou vyměňují

prsteny. Pro Romy v nich není obsažena žádná hlubší symbolika, proto si je často pouze vypůjčí pro účel obřadu a po svatbě je nenosí.

Romové přijali i celou řadu dalších zvyků, jako je přenášení přes práh a zametání rozbitých střepů. Na romské svatbě nemůže chybět romská hudba. Na Slovensku zajišťovali romští muzikanti zábavu i na neromských svatbách.

Součástí svatebního veselí je i vybírání na nevěstu, které se uskutečňuje při redovém tanci. První nevěstino sólo patří *phuro dadovi*, poté nevěsta věnuje tanec svému a ženichovu otci. Další kolo patří ženichovi. Mezitím hosté nevěstě zastrkují peníze za výstřih nebo je pokládají na připravený talíř či do košíčku.

Svatební noc měla svou důležitou úlohu hlavně v minulosti. To, zda je nevěsta poctivá, se ověřovalo, a záleželo na tom její další postavení v ženichově rodině. Někde bylo zvykem, že před vlastním sexuálním aktem kouřil muž cigaretu, do které mu přibalili chloupky z podpaží nevěsti. Tato praktika měla vnést do života manželů lásku, věrnost a spokojenost.

Jak je patrné, současnou podobu romské svatby ovlivnily tři faktory: podoba tradičního romského svatebního obřadu, prvky vesnické východoslovenské svatby a české městské svatební zvyky. Přitom tradiční romské prvky postupně ustupují a v budoucnu možná úplně zaniknou.

Úspěšnost manželství se posuzovala podle počtu dětí. „*Nane čhave, nane bacht*. – Kde nejsou děti, není ani štěstí.

Bezdětnost byla důvodem ke zrušení manželského svazku. Dalším důvodem k rozchodu byla i nevěra, ale pouze v případě, že se jí dopustila žena. Pokud muž svou ženu podezřival z nevěry, mohl ji donutit k přísaze u svatého kříže. Žena si rozpustila vlasy, sundala všechny ozdoby a nahá přistoupila ke kříži, kde přísahala, že byla věrná. Křivá přísaha by měla „strašlivé následky“, proto ženy nic nezamlčovaly. Prokázaná nevěra byla potrestána bitím, ostříháním vlasů nebo vyhnáním. (Šuleř, P., 1999)

1.4.10 Pohřeb a vartování

Dodnes je u nich zachovaná představa, že pro umírajícího si přichází někdo z dřívě zesnulých členů rodiny, který u něj zůstává až do pohřbu a odvádí ho na onen svět. Do rakve se vkládají mrtvému jeho osobní předměty, i když jsou hodnotnější: prsteny, náušnice, hodinky, housle, kytara, ale i fajfka, cigarety, brýle, lahvička s alkoholem, karty a pokud byl věřící, tak i modlitební knížka a růženec. Do ruky nebo do kapsy vloží rodina zesnulému peníze (nejčastěji drobné mince). Od chvíle skonu až do pohřbu při něm bdí – vartují.

Chování při vartování má svá ustálená pravidla: hrají se karty, vyprávějí se příhody ze života zesnulého, nesmí se zpívat, tancovat, přitukávat skleničkami. Každý před vypitím své první skleničky odlije nejdříve trochu na zem – na památku zesnulého. Nějaký čas po pohřbu navštíví nebožtík pozůstalé, aby jim dal najevo, jak byl spokojený se svým pohřbem, svou přítomnost projevuje různými znameními, zvuky, zjevuje se ve snech. Pohřby Romů bývají různě nákladné, okázalé jsou zejména u olašských Romů, kde se můžeme setkat s rakví s proskleným víkem, hrobovou jámou vystlanou vzácnými koberci. Dalším zvykem, který Romové dodržovali při úmrtí, bylo pálení osobních věcí zemřelého. Romové dodnes věří, že při umírání je dobré vynést umírajícího z místnosti a pohodlně jej položit nebo posadit na matku zem, a ta že mu dodá sil do posledních chvil života. Velká pozornost byla věnována obyčejům při úmrtí. Romové věří, že pro člověka, který umírá, přichází někdo ze zesnulých členů rodiny, zůstává s ním až do pohřbu a potom ho odvádí s sebou. Tři dny a noci rodinní příslušníci u zesnulého bdí – vartují. Při vartování se hrají karty, vypráví se pohádky a také příhody ze života zesnulého a připíjí se. Při připitku se nesmí přitukávat. Než se vypije první sklenička, každý na památku zemřelého odlije trochu na zem. Tančit ani zpívat se nesmělo. Při pohřbu Romové vkládají do rakve osobní a oblíbené předměty zesnulého, třebaže jsou hodnotnější (např. náušnice, prsteny, housle, růženec, fajfku, láhev s alkoholem, brýle), a do rukou a do kapsy mu vkládají drobné mince.

1.4.11 Jídlo

„*Kaj tut te chal den, ñigda ma odphen.* – Kde ti nabídnou jídlo, nikdy neodmítej.“

Pro Romy je příprava jídla rituálem podléhajícím řadě pravidel. Romové se mezi sebou kastují podle druhu konzumovaného masa (*žuže a degeša* Romové – rituálně nečisté maso *degeša* je koňské a psí). S jídlem je tedy úzce spjata postavení romské rodiny v celé komunitě.

Základním pravidlem úpravy pokrmů je dodržování čistoty v rituálním slova smyslu. Potraviny se připravují v nádobách, které nesmějí být použity k jiným účelům. Je například nemyslitelné, aby se v hrnci určeném k vaření zároveň vyvářelo prádlo apod.

Nespotřebované jídlo Romové vyhazují. Věří, že zbytky „oňuchávají“ *mulové* a přejde tak do nich nemoc. V Indii se potraviny opravdu velmi rychle kazí a jejich konzumace po několika hodinách od tepelného zpracování by mohla způsobit vážné onemocnění. Tento zvyk je tedy podmíněn praktickými zkušenostmi přenesenými do obecně platných skupinových norem. Pevně stanovené zásady vztahující se k přípravě jídla napomohly Romům, žijícím často ve velice špatných hygienických podmínkách, snižovat pravděpodobnost výskytu infekčních onemocnění.

Jídelní ceremoniál se neomezuje pouze na praktickou úpravu jídla, ale zahrnuje i požadavky zaměřené na emoční projevy hospodyně. Při vaření by měla mít příjemnou náladu, aby i při požívání pokrmů bylo konzumentům příjemně.

Složitá pravidla vztahující se ke stravování konkrétní rodiny byla natolik specifická, že se ani nepožadovalo od dívek, aby nutně uměly vařit. Tohoto úkolu se zhostila jejich tchyně a učila je kuchařským dovednostem v souladu se zvyklostmi rodiny. (Šuleř, P., 1999)

1.4.12 Tradiční romská rodina

„*Bibacht, te manuš čoro, mek goreder bibacht, te hino korkovo.* – Je neštěstí, je-li člověk chudý, ale ještě větší neštěstí je, je-li sám.“

Základní jednotkou romské společnosti je rodina – *famel'ija*. Tradiční romská *famel'ija* se od moderní rodiny západního typu liší především společným soužitím několika generací.

Příslušnost k rodině má pro Roma zásadní význam. S rodinou se Rom identifikuje, stává se součástí její složitě kultury, přijímá její přísná pravidla, kulturní a etické normy. Postavení člena rodiny určují dva základní faktory : pohlaví a věk.

Tradiční romská rodina je patriarchální, muž je v rodinné hierarchii postaven výše než žena. Vážnost muže i ženy pak stoupá s věkem. Postavení ženy je také ovlivňováno počtem dětí. Čím více dětí, tím více úcty. Tento model rodinných vztahů je značně obdobný indickému, i když uspořádání rodinné hierarchie Indů podléhá ještě přísnějším pravidlům a mnohem konkrétněji vymezuje postavení, pravomoci a povinnosti jednotlivých členů. (*Šuleř, P., 1999*)

1.4.13 Postavení otce

„*Murš – murš, džuvl'í ča džuvl'í*“ – Muž je muž, žena je žena.“

Muž má v romské rodině dominantní postavení. Pokud žije pohromadě větší počet nukleárních rodin (což je pro Romy charakteristické), hlavní slovo má nejstarší muž. Úkolem mužů je zajistit ostatním členům rodiny ekonomické zázemí. Vydělané finanční prostředky odevzdají ženě, která se musí postarat, aby bylo co jíst, za co koupit ošacení apod. V případě, že muž z nějakého důvodu nemůže rodinu hmotně zajistit, odpovědnost přechází na ženu, přičemž její status se tím nezvyšuje.

Vnější projevem podřízeného postavení ženy v rodinné hierarchii byl zvyk, podle nějž žena chodila několik kroků za mužem. V současnosti, vlivem majoritní společnosti a emancipačních hnutí, zvyk postupně zaniká.

Romský muž své ženě lásku projevuje pro ne-Romy velmi osobitým způsobem. Aby měla jistotu, že ji stále miluje, občas ji uhodí. Tím vyjadřuje svou žárlivost – a tedy i lásku: „*Dojekh romni prindžarelle muršeskero vast. – Každá žena pozná mužovu ruku.*“

Když měla žena pocit, že manželovo bití je pro ni již neúnosné, mohla písní svou bolest sdělit *pre vatra* (veřejné prostranství, kde se odehrávaly besedy, diskuse

apod.). Kritika a tlak celé komunity, které poté následovaly, byly natolik silné, že muž se obvykle zastyděl a přestal. Tento způsob sociokulturní kontroly se uplatňoval především v minulosti, kdy spolu žili v osadách širší příbuzensky propojené skupiny Romů. V současnosti bohužel ztrácí vzhledem k městskému způsobu bydlení a postupnému rozpadu tradičních forem sociálních vztahů svou funkčnost, což ovšem negativně ovlivňuje chování Romů nejen k sobě navzájem, ale i k majoritě.

Výchova dětí je zejména povinností ženy, i když se na ní podílejí všichni členové širší rodiny. Otec se více angažuje při výchově chlapců, matka naopak při výchově dívek. Když chlapci dosáhnou přibližně věku 5-6 let, otec je postupně zasvěcuje do mužských povinností v rodině. Dříve mu pomáhali při každodenní práci a učili se tak řemeslu. V současnosti je vliv otce při výchově omezen, ale stále má své nezastupitelné místo.

Jak již bylo řečeno, výchova dívek do kompetencí otce nespadá. Muž zasahuje pouze v případech, kdy si matka neví rady. Pokud otec musí dceru trestat, znamená to pro ni velké ponížení a osobní ostudu. (*Šuleř, P., 1999*)

1.4.14 Postavení matky

Matka stojí v romské rodině zdánlivě v pozadí, přesto je její vliv na chod celé rodiny značný. Stará se o výchovu dětí, čistotu a ekonomickou stránku chodu domácnosti. Nejvýrazněji ovlivňuje hospodaření nejstarší žena, které muži odevzdávají své výděly a ona rozhoduje o jejich využití. Rozděluje také ostatním ženám v rodině povinnosti, přičemž zvláštní chování uplatňuje vůči své snaze.

Výchova malých dětí je převážně v kompetenci matky. Již v útlém věku (6-7 let) by se děvčátka měla umět postarat o své mladší sourozence, pomáhat matce udržovat čistotu v domě a učit se vařit jednodušší jídla. Celá výchova děvčat je zaměřena tak, aby byla připravena se vdát a uměla se v nové rodině správně chovat.

Ještě donedávna rodiče nepřikládali velký význam vzdělání svých dětí. Romové pochází z prostředí, pro které je vertikální sociální mobilita nepřirozená a v podstatě nepřijatelná. Pevný sociální systém nepřipouštěl jakýkoli vzestup napříč kastami. Proto výchova, a to zejména dívek, byla směřována k osvojení praktických

dovedností potřebných pro budoucí sociální roli manželky, matky, snachy a schopné hospodyně.

Současná situace je již odlišná, ale pevně zakořeněný systém stále přetrvává jako dominující faktor při pohledu na vzdělání. Přesto si již mnoho romských rodičů uvědomuje význam vzdělání pro uplatnění v majoritní společnosti.

Vztah matky a dětí je emociálně velice silný. Matka je pro své děti útočištěm, jistotou, zázemím. Její smrt představuje obrovskou citovou ztrátu a objevuje se jako téma v mnoha romských písních. „*Te merel dad, rovel o vod'i, te merel daj, rovel ojilo.* – Zemře-li otec, pláče duše, zemře-li matka pláče srdce.“ Pokud žena zemře, muž se většinou znovu ožení. Velice často si bere svobodnou nebo ovdovělou sestru mrtvé manželky, protože se předpokládá, že bude mít dobrý vztah k dětem.

Pokud zemře muž, žena se málokdy znovu provdá, zvláště je-li jí už kolem čtyřicítky. V případě, že by si vyhlédla nového partnera, potřebuje k uzavření sňatku souhlas rodiny a někdy i svolení nejstaršího syna.

Při úmrtí obou rodičů přebírá odpovědnost za výchovu sirotků nejbližší rodina (babička, sestra matky nebo dospělí sourozenci nezaopatřených dětí). V minulosti bylo naprosto nepřijatelné, aby se děti ocitly v ústavní péči. Současnost je trochu odlišná. Ve vědomí Romů přetrvává silná rodinná solidarita, ale v kontextu s komplikovanou realitou někdy selže. (Šuleř, P., 1999)

1.4.15 Postavení dětí a jejich výchova

Postoje romských rodičů k výchově svých dětí jsou podmíněny odlišnou mentalitou Romů charakterizovanou větší emocionálností, a mají tedy mnohem blíže k indické než k západní kultuře. Při výchově je dítě více respektováno ve svých pocitech a přáních. Nechodí například spát, když o tom rozhodnou rodiče, ale když se samo cítí unaveno.

Tento model výchovy ale v mnohém nevyhovuje podmínkám velkoměsta. Základním rysem tradiční romské výchovy je kolektivnost. Ta se v důsledku nuklearizace romské rodiny a změněného způsobu bydlení (širší rodina žije rozptýleně na větším území) nemůže plně uplatňovat. Důsledkem je pak chování pro

tradiční romskou společnost naprosto nepřijatelné – jako prostituce, pasáctví, drogová závislost apod.

Orientace na širší rodinu v oblasti sociálního života je u Romů velice silná. Pevné ekonomické a sociální vazby v rámci širší rodiny vypovídají o značné vnitřní solidaritě. Romská rodina často udržuje užší vztahy s příbuznými ze strany otce, což potvrzuje i její patrilokalitu. Velký počet vznikajících interpersonálních vazeb musí být nutně upraven přísnými pravidly.

Děti v romské rodině nemají stejné postavení. Preferování některého dítěte rodiči je naprosto otevřené a ostatními dětmi přirozeně akceptované. Sourozenecké vztahy romských dětí jsou mnohem méně poznamenány rivalitou. Dokonce by se dalo říct, že vazby mezi romskými sourozenci jsou pozitivnější než mezi neromskými. Respektování nejstarších sourozenců jako autorit s výsadním postavením v rodinné hierarchii se projevuje i tím, že jsou jim přiznány určité kompetence, které z pohledu majoritní společnosti částečně přísluší rodičům.

Další zvláštností romské rodiny je poměrně častý vznik koalic mezi rodičovským a dětským subsystémem. Výjimečné nejsou ani koalice dítě-dospělý, kde ve funkci dospělého vystupuje někdo z širší rodiny. Nejčastěji je to babička dítěte, ale i typ koalice strýc-synovec. (Šuleř, P., 1999)

1.4.16 Nejstarší syn (*baro čhavo, jekh bareder čhavo*)

Mít mnoho synů je pro romskou rodinu určitým výrazem prestiže, ale i důležitým faktorem pro vyjádření fyzické síly rodiny.

Od nejstaršího syna se kromě běžných mužských povinností očekává, že se bude podílet na výchově svých sourozenců. Předpokládá se, že jako nejstarší , a navíc muž, je nejenom fyzicky silnější, ale i rozumnější a zkušenější.

Pro sourozence je *baro phral* (velký bratr) autoritou stejně jako otec. Zastupuje rodiče v jejich nepřítomnosti, pomáhá s výchovou sourozenců, dohlíží na ně, organizuje jim práci, poskytuje ochranu. Jeho výchovné pravomoci jsou v podstatě totožné s rodičovskými. Smí děti trestat, udělovat jim příkazy či stanovovat

zákazy. Má také právo se vyjadřovat k výběru partnera své sestry. Rozhodující slovo v tomto ohledu má ale otec. Někdy si bratr svůj vliv na sestru zachová i po jejím sňatku, jindy ho ztrácí ve prospěch jejího manžela. K dětem svých sourozenců se většinou chová stejně výchovně jako k vlastním.

Úloha nejstaršího syna značně posílí jeho vstupem do světa dospělých. Je to okolo 15-16 let, když ho otec poprvé vyzve, aby se posadil ke společnému stolu s ostatními mužskými členy rodiny. Nejsilnější vliv na svou původní rodinu získá smrtí svého otce. Stane se tak hlavou rodiny a často se mu podřizuje i matka. Pokud se matka chce znovu provdat, má rozhodující slovo při schvalování partnera a sňatku. (Šuleř, P., 1999)

1.4.17 Nejstarší sestra (bari phen)

Dcera nezvyšovala prestiž rodiny, ale byla významnou pomocnicí své matky. Žena má v romské rodině řadu povinností, a tak velice brzy část z nich přebírá nejstarší dcera. Kromě povinností v domácnosti pečuje o své mladší sourozence od jejich dvou či tří let, kdy matka přestává kojit.

Na chlapce většinou pouze dohlíží, na sestry může i výchovně působit. Předává jim dovednosti související s hospodařením v rodině, které sama získala od matky.

Zvláštní sourozenecký vztah má s nejstarším bratrem. Musí ho respektovat, i kdyby byl mladší. Stará se taky o jeho oblečení a on jí na oplátku kupuje dárky.

Své výsadní postavení si sestra uchovává po celý život. Sourozenci k ní cítí úctu a vnímají ji jako silnou autoritu. Ona sama pociťuje velkou odpovědnost za jejich osudy. (Šuleř, P., 1999)

1.4.18 Postavení snachy (bori)

Bori je označení pro dívku, která se přivádá do nové rodiny. Vymezuje její sociální chování k manželovým rodičům (vztah snacha-tchyně, tchán) a manželovým sourozencům (vztah švagrová-švagr, švagrová).

V hierarchii nové rodiny stojí na nejnižším místě. Její postavení je ovlivněno třemi faktory: žena, je mladá, je cizí.

Nejpřísnějšími pravidly je upraveno vzájemné chování *bori a sasvi* (snachy a tchyně).

Úkolem tchyně je naučit *terňi bori* (mladou nevěstu) zvyklostem nové rodiny. Předpokládalo se, že základní domácí práce (praní, žehlení) dívka umí z domova. Vařit ale umět nemusela. S vařením se spojují určité rodinné rituály a je na *sasvi*, aby je svou *bori* naučila. Toto učňovské období, které trvá přibližně do doby, než *bori* porodí dvě až tři děti, je velice tvrdé. *Sasvi* své *bori* nic nepromine. Snacha musí vykonávat všechny podřadné práce a často na ni svalují své povinnosti i švagrové (*le romeskere pheňa* – mužovi sestry). Nezřídka se stává, že přejímá odpovědnost i za mužské práce.

Od *bori* se očekává absolutní poslušnost bez jakéhokoliv odmlouvání. Kdyby si stěžovala, nebyla by to dobrá *bori*. Tchyně se k ní většinou nechová dobře. Neváží si jí, bije ji, nadává jí, ve všem ji kontroluje. To se ale odehrává pouze uvnitř rodiny. Navenek se rodina se svou *bori* chlubí a před ostatními ji vychvaluje.

„*Malosasvi na bisterel, hoj varekana joj sas bori.* – Málokterá tchyně nezapomíná, že i ona kdysi byla snachou.“

Pokud již bylo chování tchyně příliš bezohledné, mohla se *bori* bránit útekem k rodičům. Pro rodinu jejího manžela to byla velká ostuda, tchyně se dostala do řečí. Za příslib nápravy si pak muž mohl svou manželku odvést zpět. Situace *bori* se většinou opravdu zlepšila.

Lepší postavení v rodině měla také *bori*, jejíž sourozenec si vzal někoho z rodiny, do které se přivdala. Pro Romy to není nic neobvyklého. Upevňují se tím vzájemné vztahy mezi oběma rodinami. Dokonce pro to existuje i romský výraz: *čeranki*.

Mnohem méně povinností má *bori* ke svému tchánovi (*sastro*). Jejich vztah je víceméně vyhýbavý, aby nemohlo dojít k podezření, že spolu intimně žijí.

Učňovská léta *bori* končí, když se stane dobrou matkou (*daj*), hospodyní (*chulaňi*) a manželkou (*romňi*). (Šuleř, P., 1999)

1.4.19 Postavení starých lidí

„*E daj o dad amaro dživipen.* – Rodiče jsou náš život.“

Romové si starých lidí váží a prokazují jim úctu už proto, že *chale buter maro* (snědli více chleba). Stejně jako pro Indy není pro Romy věk něco, co by skrývali. Vyšší věk znamená zároveň vyšší postavení v rodinné hierarchii a společnosti vůbec.

Obtížně bychom hledali romského dědečka či babičku v domově důchodců. Postarat se o své staré rodiče je pro Romy naprosto přirozené. Romští rodiče zas nemají problémy tuto péči přijmout. Nesužuje je pocit, že jsou na obtíž.

Úcta ke stáří a obrovská láska k vlastním rodičům (hlavně k matce) je natolik zásadní, že se říká – kdyby hořel Romovi dům, zachraňoval by nejprve rodiče a až poté své děti. V tomto ohledu bychom si měli vzít z Romů ve vztahu k vlastním rodičům příklad. (Šuleř, P., 1999)

1.5 Specifika romského chování a komunikace

Podle Průchy (2001) rozdílné podmínky života Romů, jejich tradice, hodnoty a zkušenosti vytvořily specifický systém norem a hodnot a ovlivnily i způsob komunikace.

Komunikační styl Romů je zcela odlišný od stylu příslušníka majority střední Evropy v mnoha směrech. Romové mají úžasně vyvinutý smysl pro poznání člověka pouhým pohledem a intuicí. Tedy při jakékoli komunikaci zpracovávají možná ještě více než 95% informací mimoslovních. Umějí okamžitě „přečíst“ člověka, jeho upřímnost, a dokonce i rysy či vlastnosti. Cítí se v přítomnosti druhé osoby příjemně a jistě, nebo naopak vnímají ohrožení i tehdy, když naše slova ujišťují o opaku. Jako by četli „pravdu“ člověka z jeho nitra.

Když lektor či učitel ve škole říká: „Já ti pomůžu, dokážeš to,“ ale při tom se soustředí na něco jiného a spěchá domů, říká to jen formálně a neupřímně, Rom to cítí a nevěří. Jakoby se „zablokuje“ a ihned cítí bariéru mezi sebou a učitelem. Při

komunikaci je potřeba navázat „raport“ (vzájemně příjemný vztah důvěry) – naladit se na jednu strunu.

Rom se nebojí přísnosti, pokárání a kritiky, je-li míněna upřímně a pronášena taktně. Veřejné zostuzení je naopak vnímáno jako velmi kruté, Roma nemotivuje a vystaví další bariéru. Situaci, kdy jsme někdy byli negativně hodnoceni na veřejnosti, ve škole nebo v práci, my třeba nevnímáme jako nevhodnou, ale normální – a přesto si každý vybaví nepříjemné zážitky, spojené s podobnou situací. Mezi Romy (a mnoha dalšími kulturami na světě) je však podáván kritiky uměním. Přirozeně používají dovednosti kritizovat problém, a nikoli člověka. Proto by se veřejné pokárání mělo přizpůsobit kritériím pozitivní a konstruktivní kritiky a zpětné vazby.

Pro Roma je největší prioritou jeho rodina, resp. Velkorodina, protože ta představuje sílu, základ, jistotu a bezpečí. V zájmu rodiny Rom udělá vše. Jistotu a pocit bezpečí získává Rom i dotykem: když je mu osoba blízká na dosah či přímo v osobním dotyku.

Obrovskou roli v komunikačním stylu Romů dále hraje schopnost empatie (vcítění). Rom se velmi brzy vcítí do pocitů druhého člověka a hned si dovede vybavit, co jeho partner prožívá. Dostává se tak velmi rychle do pocitu radosti či strachu, bezmoci a nejistoty. Přečte informaci z držení těla, pohledu očí. Nepotřebuje slova. Naše výchova potlačila tuto schopnost a my mnohdy neumíme přesně přečíst pocity druhého. My o citech nemluvíme tolik jako v jiných kulturách a vlastní negativní pocity a zranění vůbec nechceme sdělit, vždyť bychom se před druhými ztrapnili. Rom to však nepotřebuje slyšet, on to cítí. Proto rychle dovede přispěchat na pomoc a „podrží“ člověka v tísní a nepohodě, resp. s jásotem a pořádně oslaví radost a veselí, které přece také patří k životu. (Odtud i ony dlouhé a radostné a hlučné rodinné oslavy jakéhokoli svátku, dosaženého cíle nebo jen příjemné setkání).

S tím souvisí další specifikum: značná senzitivita, vysoký podíl emocí při jednání. Náš chlad navenek (i když nitro máme rozhárané) je něco, co Rom nezná. Je-li zoufalý, je to vidět na dálku – a bohužel při tomto rozpoložení nevidí ostatní věci, které jsou pozitivní a neohrožující. Není schopen jakéhosi „nadhledu“, racionálního rozboru a systémového přístupu. Proto je mnohdy nutné brát některé informace jako relativní a umět s nimi pracovat.

Proto dnešní pocit ohrožení Romů dominuje všem jejich ostatním pocitům a nám se tak zdá, že pouze zaujímají extrémní postoj k veškerému dění kolem sebe. Tedy impulzivita, okamžitá nekontrolovatelná reakce patří k životu Romů a jeho dennodenním projevům. Protože majorita není na tak vypjaté či extrémní jednání běžně zvyklá, „čte to jinak“ – nikoli jako pouhou angažovanost v určité věci, ale jako již vyšší stupeň ohrožení. Vždyť zvýšení hlasu a křik, napjaté tělo a pocit nepohody mě ohrožuje, vyvádí z míry a nutí mě k obraně, nikoli racionálnímu řešení případu.

Romská asistentka říká: „Roma či romskou maminku musíte nechat vykřičet, chvíli se jen dívat a chlácholivě popisovat její stav duše (v komunikaci hovoříme o parafrázování a zrcadlení pocitů). Pak si sedněte a věcně začněte řešit problém. Jejich emoce patří k jednání, buďte na to připraveni a nebojte se. Bude to sice o pár minut delší, ale pak uspějete na dlouhou dobu...“

Jak jsme již řekli, emoce, senzitivita a zvýšená citlivost na projevy distance či přehlížení patří do života každého Roma. Pokud Rom bude v depresi a bude silně prožívat určitý, byť částečný a relativní neúspěch, bude z toho hlediska hodnotit i další jednání a situace. Bezprostřední negativní, resp. pozitivní nálada a odpovídající emotivní prožitek „natočí“ směr pohledu Roma k pesimismu či optimismu. Jednoho či druhého okamžitého hlediska pak hodnotí i další věci, které s původně prožívanou situací neměly nic společného. Mnohé pozitivní věci tak byly kritizovány a neuznány jako významné, a naopak mnohé negativní věci byly bagatelizovány a nepřipravily Roma na jiné složité situace.

Život s emocemi má však i další důsledky: Jsem-li v afektu, mám spíše neracionální schopnost uvažování. Nechci říct, že Romové nejsou schopni klidného jednání, ale prožívají-li dnes pocit ohrožení, obav a nejistoty, jsou ve svém osobním postoji mnohem více „zablokováni“ a nechtějí, resp. nemohou svůj svět opustit. Znamená to, že emoce a pohled Roma na svět jej mnohdy limitují v jednání, a přimět jej k novému přístupu vyžaduje čas a úsilí.

Další specifický rys, který je charakteristický pro velkou skupinu Romů, je nízká schopnost generalizace. Pokud jsme říkali obecné teoretické vstupy na počátku každé nové látky, pozornost byla velmi nízká. I tehdy, když se účastníci snažili, model jakoby nepochopili. Až konkrétní jednání je přivedlo k poznání

předkládané informace. Jak jazyk, který nemá zobecňující termíny, tak možná neexistence psaného písma a dlouhodobé práce s teorií je de facto limitujícím faktorem při práci s obecným modelem. Očekávání, že z modelu jasně vyplyne návod pro konkrétní situaci, není na místě. Spíše časté, až monotónní opakování a předvádění situací novým způsobem může romské účastníky přimět k efektivnější práci v budoucnu. Používejte slovník, kterému budou rozumět, a ověřujte si, zda pochopili vaše sdělení tak, jak jste si přáli.

Vzhledem k tomu, že romská komunita je velmi heterogenní, s obrovskou škálou personálních pozitivních i negativních vazeb v rámci rodů a lokalit jak mezi Romy samými, tak k okolnímu prostředí, objeví se velmi brzy, že zvolený romský reprezentant, který s vámi začne spolupracovat, nebude hovořit za všechny Romy v lokalitě a že na některé dokonce nebude mít žádný vliv a s dalšími nebude chtít spolupracovat.

Vnímání Romů je v poslední době velmi citlivé na určitá témata: na náznaky rasismu, ohrožení, nejistoty. Zeptáte-li se člena majority, jak vidí romsko-české soužití, uvede: „devastace bytů, kriminalita, záškoláctví, hluk v okolí“. Zeptáte-li se kteréhokoli Roma, uvede: „diskriminace, nedostatek bytů, složité vzdělání, nezaměstnanost a obrovská byrokracie“. Hned uvede příklady, kdy není vpuštěn do posilovny, restaurací, diskoték, hospod a kdy jsou členové jeho komunity bití a zabití.

Při všech diskusích s Romy dnes zcela převažuje strach, křivda a nespravedlnost. V naší společnosti v posledních letech vykazuje přes 70% populace negativní, xenofobní a někdy až rasistické postoje vůči romské menšině, velmi málo je veřejně vidět tolerantní osoby. I když je mnohdy Rom na podobný postoj z běžného života zvyklý, intenzita negativních výroků a každý další případ zbití a ohrožení ovlivní jeho další vidění a chápání věcí. Jejich percepce je dnes poznamenána hlavně řadou násilných činů s rasistickým podtextem a velmi těžce se s tímto faktem racionálně vyrovnávají. Rozumové argumenty typu „nejistotu zažívají i malé děti, invalidi, mladé matky samoživitelky, důchodci v těch a těch situacích...apod.“ neobstojí. Romové si opět evokují situaci, kdy je „gádžové“ trestali za kočování, pořizovali evidenční soupisy, na jejichž základě řada členů romských rodin musela do koncentračního tábora. Proč by měli majoritě najednou důvěřovat? Pro ně je doba složitá, jako ostatně pro mnohé další skupiny, a tak jakákoli dobře míněná aktivita ze

strany majority je přijímána s nedůvěrou a obavami, resp. v poslední době není akceptována vůbec.

Neznalost tohoto faktu překvapí mnohé aktivní příslušníky majority, kteří chtějí přispět novými projekty či programy k harmonickému soužití, ale narazí na nezájem ze strany Romů. Dobrý vztah Romů a Neromů a důvěra se budují zdlouhavě a nesnadno a výsledky dlouho nepřicházejí. Po delším čase se však situace obvykle zlomí. Připravte se na to, pracujte trpělivě a nečekejte výsledky okamžitě!

Nejdůležitějším dokumentem české vzdělávací politiky je Národní program rozvoje vzdělávání v České republice- Bílá kniha (2001). Vytyčuje obecné cíle vzdělávání v českých školách a v rámci cílů věnuje značnou pozornost multikulturní výchově. *(Průcha, J., 2001)*

Jde zejména o tyto cíle (zkráceně) :

- „Multikulturní výchova na základě poskytování informací o všech menšinách, zejména romské, židovské a německé, jejich osudech a kultuře, utváří vztahy porozumění a sounáležitosti s nimi.
- Výchova k partnerství, spolupráci a solidaritě znamená usilovat o život bez konfliktů a negativních postojů ve společenství různých národů, jazyků, menšin a kultur, být schopen respektovat i značné odlišnosti mezi lidmi a kulturami dnešního světa.“ (Bílá kniha, str. 14-15)

1.5.1 Etnika, etnicita, etnické vědomí

Výraz „etnikum“ pochází z antické řečtiny (ethnos= kmen, rasa, národ). V současné vědě se pojmy etnikum, etnické skupina setkáváme především v etnologické, kulturně antropologické a sociologické literatuře, z níž lze vyvodit:

- Etnikum je skupina lidí, kteří mají společný původ, obvykle společný jazyk a sdílejí společnou kulturu. Souhrnně lze říci, že každé etnikum se vyznačuje svou vlastní etnicitou.
- Etnicita je souhrn kulturních, rasových, jazykových a teritoriálních faktorů, historie a představ o společném původu, formujících etnické vědomí člověka, jeho etnickou identitu.

S pojmem etnikum jsou spojeny některé další pojmy:

- Etnické vědomí (etnická identita): je uvědomování si, prociťování sounáležitosti s určitou etnickou skupinou na základě společně sdílených znaků etnicity nebo rodového původu. V praxi je etnikum, respektive etnická příslušnost často ztotožňována s kategorií národnost. (*Průcha, J., 2001*)

Národ, národnost, národnostní menšina:

- „Co jest národ? Národ jest množství lidí zrozených z téhož kmene, bydlících na témže místě ve světě, užívajících téhož zvláštního jazyka a spojený týmiž svazky společné lásky, svornosti a snahy o dobro obecné.“ (J. A. Komenský, Štěstí národa, 1659)

- Národ je osobité a uvědomělé kulturní a politické společenství, na jehož utváření mají největší vliv společné dějiny a společné území.

- Národnost je obvykle chápána jako příslušnost k určitému národu nebo etniku.

- S pojmy národ a národnost je spjat jeden závažný problém- totiž chápání národa buď ve smyslu etnickém nebo ve smyslu politickém, jež se uplatňuje v různých zemích, respektive jazycích:

1) Národ ve smyslu etnickém je soubor osob obvykle se společným jazykem, společnou historií, tradicí a zvyky, společným územím a národním hospodářstvím.

2) Národ ve smyslu politickém je prostě společenství občanů určitého státu, tedy soubor osob se státní příslušností tohoto státu. (*Průcha, J., 2001*)

- Národnostní menšina je v ČR definována zákonem č. 273/2001 Sb., § 2 takto (zkráceně) :

1. Národnostní menšina je společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují

od ostatních občanů zpravidla etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početnou menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo.

2. Příslušníkem národnostní menšiny je občan České republiky, který se hlásí k jiné než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti. (Zákon č. 273/2001 Sb., § 2)

1.5.2 Rasismus:

Rasismus je teorie i ideologie hierarchizující sociální skupiny na základě etnického klíče. Moderní forma vznikla v době romantické reakce na osvícenské teorie o občanské rovnosti. Tehdejší rasismus souvisí s rozvojem etnického nacionalismu a později transpozicí evoluční teorie do tzv. sociálního darwinismu.

Jedná se o teorii, jež tvrdí, že odlišný vývoj různých lidských ras a etnik, podmíněný geografickou diverzitou, determinuje schopnosti a vlastnosti jejich jednotlivých příslušníků. V praxi pak tato teorie v řadě případů vedla (vedla či vede) k rasové segregaci, veřejnoprávní či soukromoprávní diskriminaci či ve výjimečných případech i pokusům o vyhlazení nepřátelských skupin. Všechny tyto jevy však mají obvykle i další příčiny a to, zda je znepřátelená skupina vnímána jako vyšší či nižší rasa, hraje mnohdy vedlejší roli. (*Průcha, J., 2001*)

2 Empirické část

2.1 Výzkumné šetření

2.1.1 Metody zpracování diplomové práce

Kvalitativní dotazník budu dělat na základě rozhovorů, kdy prostřednictvím otevřených otázek, mě budou zajímat životní příběhy a osudy respondentů. V rozhovorech se budu ptát na jejich názory ohledně postojů lidí z jejich okolí, kdo jim v průběhu jejich manželství pomáhal a přál jim to a kdo naopak. Dále se budu věnovat otázkám vzájemných problémů jejich soužití a jak tento stav překonali a snažili se různá úskalí řešit, jaký dopad mělo manželství na jejich blízké a příbuzné (jak je vnímali a co si o tom všem mysleli, zda je podporují). Rozhovory budu zpracovávat formou vyprávění s přímými citacemi hlavních aktérů.

Dále jsem se pak zaměřila na kvantitativní výzkum a nechala vyplnit několik náhodných Romů a Neromů anonymní dotazník, který bude statisticky zpracován. *(viz příloha 1)*

Kvalitativní výzkum se zaměřuje na hlubší poznání spíše malého počtu případů, které jsou vybrány záměrně. Gavora (2000) popisuje kvalitativní výzkum takto: „Jde o popis, který je výstižný, plastický a podrobný. Zastánci kvalitativního výzkumu hodnotí údaje sebírané při kvantitativním výzkumu jako hrubé a argumentují tím, že za čísla se ztrácí člověk.“ Jako metodu, kterou budu tento výzkum provádět, jsem si zvolila polostandardizovaný rozhovor. Dle Holého (2007) technika rozhovoru představuje bezprostřední kontakt mezi tazatelem a dotazovaným a informace se získávají prostřednictvím přímé promluvy. V polostandardizovaném rozhovoru jsou některé otázky pevné, jiné se přidávají nebo upravují až v průběhu rozhovoru.

Dále bych ve své empirické části chtěla zjistit názory okolí a veřejnosti (jak neromské tak romské) na smíšená partnerství. Jak na ně pohlíží, zda-li si myslí, že smíšená partnerství mohou fungovat, a také jak pohlíží na výchovu dětí u takových párů. Zde jsem se rozhodla pro kvantitativní metodu, kde se pracuje s číselnými údaji. Gavora (2000) vidí výhody v kvantitativním výzkumu v tom, že: „Číselné údaje se dají matematicky zpracovat. Je možno je sčítat, vypočítat jejich průměr, vyjádřit je v procentech nebo použít další metody matematické statistiky.“ Pro tento výzkum

jsem si vybrala dotazník, který umožní získat odpovědi od většího množství lidí za relativně krátký čas. (Gavora, P., 2000, s. 31)

2.1.2 Cíle a metody diplomové práce

Když jsem se na začátku výzkumu ptala svých známých po smíšených romsko-českých manželstvích, někteří z nich si dokázali vybavit taková manželství ve svém okolí, v okruhu svých spolubižních. Většina z nich se ale smíšený pár zdráhala oslovit, a pokud už jsem získala kontakt, rozhovor byl odmítnut. Takové smíšené páry jsou sice druhými viděny, ale v určitých sociálních strukturách – tedy z české strany, nejsou jako smíšené druhými označovány. Setkala jsem se s morálkou, že připomínat člověku romský či cikánský původ v situaci, kdy se sám jako Rom druhým nepředstavuje, je nevhodné až neslušné.

Označit totiž pár jako smíšený znamená zároveň určit na čem se smíšení zakládá – znamená zpochybnit sociální vyrovnanost páru, tím, že jednoho z partnerů označíme jako Roma, ukážeme tím, že pár není normálním párem, že překračuje normu vhodného výběru partnera. Tím, že pár oslovíme, zpřítomníme identitu (cikán/Rom), která už má být, nebo mohla být v této sociální situaci, v této struktuře pozapomenuta. Kromě toho, tím, že identita Roma v obvyklé každodennosti nese význam morální zkaženosti, lidí podřadných, stává se diskreditovaným i druhý z partnerů (případně jako rodina i s dětmi).

Není snadné najít rodinu romsko českou, která by byla ochotná ukázat své soukromí, nechat cizí lidi nahlédnout do vlastního způsobu života, problémů, radostí a starostí. Požadavky jsem neměla veliké. Potřebovala jsem, aby pár vychovával aspoň jedno dítě a žili spolu v jedné domácnosti. Nakonec sem udělala rozhovory se třemi rodinami, které byly ochotné nechat mě i případné čtenáře mé diplomové práce nahlédnout do svého soukromí a leckdy i do nejnítěrnějších pocitů. Dvě rodiny jsou s muži Romy a ženami Neromkami a další rodina je s ženou Romkou a mužem Neromem.

Pro svou bakalářskou práci jsem provedla tři rozhovory se třemi různými smíšenými páry. Respondentům jsem změnila křestní jména, jen jednomu páru nevadilo uvedení svých skutečných jmen.

Všechny rozhovory jsem si se souhlasem respondentů nahrávala na diktafon, abych je potom mohla doslovně přepsat a analyzovat. Dotazovaným osobám jsem pokládala zčásti připravené otázky. Některé jsem ale podle potřeby vynechala nebo naopak přidala otázky doplňující. Rozhovory trvaly různě dlouho, nejdelší trval čtyři hodiny.

2.1.3 Rozhovor s první rodinou

Sociální charakteristika:

Lenka: 31 let, Neromka, vystudovala střední školu zdravotnickou s maturitou, v současné době je na mateřské dovolené, ale dochází na brigádu (2x – 3x týdně) na úklid kanceláře.

Libor: 30 let, Rom, vystudoval střední odborné učiliště kuchař- číšník, následně si dodělal ve stejném oboru maturitu. V současné době se snaží ve svém oboru podnikat- otevírá restauraci v Praze.

Děti: Lucie, 15 měsíců.

Behaviorální charakteristika:

Lenka s Liborem tvoří pár již 5 let, ve společné domácnosti žijí 3 roky. Bydlí ve vlastním bytě (dědictví po Lenčině babičce) v Praze. Velikost bytu je 2+1. Oba shodně tvrdí, že zatím jim to stačí, ale protože plánují svatbu a ještě jednoho potomka, do budoucna by si chtěli pořídit něco většího nebo zrekonstruovat byt a udělat z něj 3+kk. V bytě bydlí sami, často dochází na návštěvu jejich rodiče, aby pomohli s Lucinkou.

Lenka s Liborem se seznámili přes známé na jedné oslavě narozenin. Libor má známé spíše mezi Neromy, jejich společný kamarád slavil narozeniny a protože si Libor s Lenkou byli sympatičtí, dali se do řeči, vyměnili si telefonní čísla a začali se scházet.

Rodiče Libora jsou v Čechách od mládí, mají české občanství. Jsou slušná a spořádaná rodina, tak s okolím nikdy problémy neměli. Naopak, ve svém okolí jsou

velice oblíbení a mají spoustu známých z řad Neromů. Tvrdí, že se sice s rasismem setkali, ale ne ve veliké míře. Za romské etnikum se sice nestydí, ale ani se k němu nehlásí. Proto nikdy neměli problém s Liborovými partnerkami. Před Lenkou měl pár vztahů, kromě jedné to byly „Neromky“. Lenku do rodiny přijali okamžitě a mají ji moc rádi.

Zato Lenčini rodiče nebyli moc nadšeni, když zjistili, že má partnera Róma. Snažili se jí to rozmluvit, ale zamilovaná Lenka si postavila hlavu a rodičům nezbylo, než to přijmou. Tajně však doufali, že láska je přejde a Lenka si najde někoho adekvátního k sobě. To se ovšem nestalo, naopak, partneři se po čase nastěhovali do bytu, který tu Lence po své smrti zanechala její babička.

Libor je velice schopný a pracovitý člověk, byt po staré osobě společně s Lenkou a kamarády dal dohromady a udělali z něj krásný útulný byt.

Zanedlouho se jim narodila Lucinka a to možná byl ten okamžik, kdy Lenčini rodiče začali Libora brát jako jejího plnohodnotného partnera. Chvilku jim trvalo, než ho do rodiny přijali úplně, ale dnes si svého budoucího zete prý nemohou vynachválit- asi to bylo předsudky, naštěstí jim Libor dokázal, že se umí o rodinu postarat a udělá pro ni vše, co je v jeho silách, aby byli šťastní a spokojení.

Co se týče okolí, známí a kamarádi je přijali bez problémů, občas měl někdo připomínku k Lence, aby si to rozmyslela, ale z okolí vesměs negativní reakce nebyly. Možná je to tím, že Liborova rodina má daleko více známých „neromů“. Občas cítí zkoumavé pohledy cizích lidí (když jdou na nákup, na procházku...), když vidí, že jsou pár, ale ještě se nesetkali s výsměchem, s verbálním ani fyzickým napadáním.

O financích se mnou moc nechtěli bavit, sdělili mi, že na tom jsou jako průměrná česká rodina. Nemají se špatně, poplatí vše, co poplatit musí, rodinu živí spíše Libor, má celkem slušný plat- i když si teď museli půjčit na podnikání, finančně to zvládají. Lenka z mateřské a brigády nakoupí potřebné pro Lucinku a nějaké jídlo, zbytek je na Liborovi.

Žádné sociální dávky (kromě mateřské) nepobírají.

Co se týká jejich společných plánů do budoucna, chystají se Lucince pořídit sourozence. Až budou Lucce tak tři roky, chtěli by ji dát do školky mezi děti, aby co nejdříve byla mezi vrstevníky a pomalu si zvykala. Chtějí ji dát do normální školky i do normální školy, maximálně uvažují nad nějakou školou se zaměřením na jazyky. Prý je to v dnešní době nezbytné, proto by si přáli, aby Lucka začala s jazyky co nejdříve. Sama Lenka umí anglicky a Libor se domluví anglicky a německy. Jak sám říká „školní angličtina a němčina- domluví se, obsloužím cizince, ale na plynou konverzaci to není.“

Samozřejmě také doufají, že Lucce učení půjde a bude se chtít dále na vysoké škole na něco zaměřit. Nechtějí ji ale nikam tlačit, sama si musí vybrat, co ji bude bavit. „Život nás třeba časem stejně posune jinam, je to ještě daleko, ale sny to jsou pěkné“, říká Lenka.

Sami si myslí, že Lucka ve škole nebude mít problémy se spolužáky kvůli svému původu. Je to tím, že se ještě s většími problémy nesetkali, ale také doufají, že dnešní společnost je přeci jen o něco tolerantnější, proto doufají, že ji spolužáci mezi sebe přijmou. Samozřejmě počítají s tím, že mohou nastat komplikace a jsou připraveni být Lucce oporou a spoléhají se na nějaké psychology či pedagogické pracovníky, kteří se touto problematikou zajímají. Nejradši by ovšem byli, kdyby takovou pomoc vůbec vyhledávat nemuseli. Lucinka je sice hnědooká, bude se asi krásně opalovat, ale zatím má světlé vlásky, tak rodiče doufají, že jí to vydrží.

Na výchově Lucky se podílejí stejnou měrou oba dva. Lenka s Liborem shodně tvrdí, že tuto problematiku řešili už před narozením Lucinky. Naštěstí jsou oba z rodin, kde základními prioritami bylo nelhat, respektovat autority a být slušný k ostatním lidem, většinu názorů mají stejnou. Jejich výchova je spíše liberální, dítě příliš neomezují, ani netrestají, ale je pravda, že Lucie je zatím dost malá na to, aby ji nějakým způsobem trestali. Každopádně chtějí z Lucinky vychovat slušného a spořádaného člověka se správnými hodnotami. „Naším cílem je,“ říká Libor a Lenka souhlasně přikyvuje, „aby byla slušná, nelhala a byla vždy ochotná pomáhat lidem. Samozřejmě je těch priorit více- rádi bychom, aby jí to šlo ve škole, pubertu přečkala v klidu a míru bez pokušení jako jsou drogy, i když víme, že to asi těžko ovlivníme, nejspíše to budeme od útlého věku muset řešit osvětou, aby věděla, co je a není správné a k čemu všemu to může vést.“

Libor i Lenka vědí, o čem je řeč- také prý měli bouřlivá období, každý si nějakou drogu zkusil (Libor pouze marihuanu, Lenka navíc i extázi a kokain), šlo prý ale pouze o experimenty, nikdy to nenechali dojít daleko. Po početí Lucky také oba přestali kouřit.

S výchovou jim také velice pomáhají rodiče z obou stran, když je potřeba, Lucinku pohlídají. Ani jeden se nebojí, že by jejich výchova mohla být ovlivněna, vždyť „nás rodiče vychovali a myslíme si, že dobře, naopak, jsme rádi, když nám třeba něco poradí, na Lucčinu výchovu to spíše bude mít dobrý vliv. Ale samozřejmě se nenecháme ovlivňovat ve všem, pokaždé se spolu poradíme, zda souhlasíme, přeci jen už jsou rodiče ze staré školy,“ smějí se shodně.

Lenka s Liborem se shodují i v názorech na tradice. Slaví klasické české svátky, jako jsou Vánoce, Velikonoce, svátky a narozeniny, vzhledem k tomu, že Liborova rodina vždy dodržovala české tradice, nemají problém se shodnout. Lenka by byla ochotná se přizpůsobit, kdyby byly nějaké typicky romské svátky, které by chtěl Libor dodržovat, ale jak sám Libor přiznává, žádné romské svátky ani tradice nezná a tudíž je vůbec neslaví.

Vánoce slaví jako typická česká rodina, jen s tím rozdílem, že neservírují k večeři rybí polévku a kapra, ale hrachovou polévku a řízky se salátem, Libor o ryby moc nestojí. Celý den se koukají na pohádky a zdobí stromeček, tyto vánoce budou pro Lucku druhé a moc se na ně těší, Lucka už bude mít z toho trochu rozum, tak doufají, že rozbalování dárečků bude prožívat. Co se týká Velikonoc, pouze si vyzdobí byt jarními motivy, symbolicky nabarví pár vajíček, „A protože nechodíme šlehat pomlázkou a nikdo nechodí k nám, vždycky si pak pochutnám na Lenčině barevné vajíčkové pomazánce!“, říká Libor. Svátky a narozeniny slaví v rodinném kruhu, typická malá oslava, předání dárků a popovídání si s rodinou nad vynikajícím dortem Liborovy maminky.

Moje vlastní charakteristika:

Velice milí a příjemní lidé, ochotní si o čemkoliv popovídat a bez studu a zábran cokoli říct. Mají krásný útulný byteček, ve kterém je čisto, aby Lenka nemusela mít strach o Lucii- pořád lozí po zemi a neustále si něco srká do pusy.

2.1.4 Rozhovor s druhou rodinou

Sociální charakteristika:

Monika- 30 let, Neromka, vyučená prodavačka, nyní se živí jako servírka.

Miroslav- 30 let, Rom, vyučený , v současnosti nepracuje.

Děti: Sára, 7 let , 1. třída

Behaviorální charakteristika:

Monika s Mirkem se znají již od čtrnácti let, od doby, kdy společně chodili do stejné školy a v mimoškolním čase chodili se společnými kamarády ven. Na střední škole se jejich cesty rozdělily a již se nestýkali tak často, ale v kontaktu byli stále. Ve dvaceti letech se spolu začali stýkat intimněji a stali se partnery. Stejně dlouhou dobu spolu bydlí u Mirkových rodičů. Monika neměla příznivou bytovou situaci, je z rozvedené rodiny, maminka se přestěhovala do bytu ke svému příteli (manželovi) a s tatínkem si moc nerozumí, proto nechtěla zůstat doma. S Mirkovými rodiči si padla do oka a vycházejí spolu dobře.

Zato maminka Moniky absolutně nerespektovala, že si našla přítele Roma a dala Monice ultimátum- buď ona nebo její romský přítel. Monika ultimáta nesnáší a šla za svojí láskou. Moničina maminka asi po dvou měsících pochopila, že by také mohla dceru ztratit a začala respektovat jejich soužití. Dnes už spolu vycházejí dobře.

Mirek podle slov Moniky nebyl nikdy žádný svatoušek, koketoval s drogami, ale „to v dnešní době asi každéj, taky jsem si pár drog vyzkoušel!“ Asi po roce společného soužití začal mít Mirek problémy se zákonem (vykrádání aut) a na rok musel podstoupit výkon trestu. Monika celý rok bydlela s jeho rodiči a čekala, až se vrátí z výkonu trestu.

Když se Mirek vrátil zpátky do běžného života, začali se pokoušet o miminko. To se jim povedlo, ale Monika potratila. Sára, která se narodila rok poté, byla vymodleným dítětem.

V té době začaly drogy Mirkovi přerůstat přes hlavu, byl závislý na heroinu a aby sebe i svojí rodinu uživil, opět začal krást. To se mu stalo osudným, proto opět podstoupil výkon trestu a tentokrát na pět let.

Monika na něj celých pět let (prý věrně) čekala, a i s dcerou ho pravidelně navštěvovaly- Monika chtěla, aby Sára byla se svým otcem co nejvíce v kontaktu vzhledem k dané situaci. Sára prý svého tatku miluje nadevše a nedá na něj dopustit. Mirek v době výkonu trestu přestal brát drogy (i když měl možnost sehnat ve věznicích za peníze není problém sehnat cokoliv) a po propuštění už se k drogám nevrátil. Monika se usmívá: „Nikdy by žádná ženská pro něj neudělala to, co já, nikdy by nikde žádnou lepší nenašel a nikdy mi nebude schopnej oplatit to, co jsem pro něj udělala já.“ Mirek, sedící vedle Moniky, klopie oči : „Monika má pravdu, a já taky ani žádnou jinou nechci!“

Na otázku, zda se Miroslav cítí dost silný na to, aby s drogami začal znovu odpovídá: „Občas chutě mám, ale už kvůli holkám si nedám, skončit tam, kde jsem byl...? Nechci, díky! Nechci je zase zklamat, myslím, že se na mě načekaly dost.“ S krádežemi prý Mirek začal proto, aby uživil sebe i rodinu, nemohl najít žádnou práci. Odpověděl na mnoho inzerátů a pokaždé, když přišel na přijímací pohovor, mu řekli, že vlastně už nikoho nehledají, že pozice, o kterou se ucházel, je obsazená. Mirek se ušklíbne: „No jasně, viděli, že jsem černejší jako bota, tak bylo jednodušší mi říct, že maj'plno!“

Momentálně nepracuje, jen občas si najde nějakou brigádu „na černo“, je hlášen na úřadu práce, ale práce se zatím žádná nenaskytla a z toho minima, „co ti daj na pracáku se fakt vyžít nedá. Takže jsem závislej na občasné práci, kterou mi nabídne kamarád a jsem rád, když Monice můžu aspoň trochu finančně pomoci. Furt jen chodim na různé pohovory nebo na jednodenní zkoušky, kde cele den makám zadarmo a z toho si můžu víc co!“, tvrdí Mirek.

Monika s rodiči Mirka neměla za tu dobu žádný problém, vycházejí spolu velice dobře, a do výchovy Sáry se jí vůbec nepletli. Samozřejmě, že občas babička na Sáru zvýší hlas, když zlobí a jako svoji vnučku ji rozmazluje, ale na výchově jako takové se podílí nepřímo. Monika se usmívá : „Sára moc neposlouchá ani tátu,

v tomhle jsem větší autorita já, houknu na ni a je klid. Jen moc nepreferuju fyzické tresty, zatím to šlo vždycky domluvou.“

Sára nemá ve škole vůbec žádné problémy, nyní navštěvuje první třídu základní školy a má zatím samé jedničky. Se spolužáky vychází dobře, do kolektivu báječně zapadla a za kamarádku si vybrala holčičku, která má otce Araba. Nikdy nepocítila rasismus nebo posměch od ostatních spolužáků, ačkoliv nedávno se jí stala nepříjemná věc, když na ni spolužák křičel „Cikánko černá“. S pláčem přišla domů a maminka jí vysvětlila, že si z toho nemá nic dělat, že „je blbej ten kluk“. Od té doby ji ale spolužák nic neřekl.

Sára ve svém volném čase navštěvuje taneční kroužek a moc ji to baví. A hodně s maminkou sportuje. Jezdí na kole a na bruslích, doma si ráda maluje nebo z moduritu vyrábí různé postavičky. Ráda také pomáhá babičce s vařením.

Babička (Miroslavova maminka) je typická romská žena- pořád musí mít hojně navařeno, na každého musí vyjít a každý den vaří teplá jídla. Monika si už zvykla, ale občas z toho bývá zoufalá: „Přijdu z práce domů- najedená a bába mi cpe jídlo. Tak řeknu, že nemám hlad a že nechci a ona mi uvaří něco jiného. Tak si dám na talířek minimum, abych neurazila a ona si vydedukuje, že mi nechutná a vaří další! Prej spokojenost musí bejt, jinak nemá klid... To jsou věci, na který si asi nezvyknu, na druhou stranu to má výhody. Nemusím vařit a Sára má každé den teplý jídlo,“ usmívá se Monika.

Co se týká společných přátel, stýkají se i s Romy i s Neromy. Vzhledem k tomu, že v mládí bývali jako parta, spousta lidí je bere úplně normálně, protože Mirka znají a ti kamarádi, co je odsoudili, se nestýkají. Oba svorně tvrdí: „To nejsou kamarádi, a ať si každém myslí, co chce. Ty lidi, na kterejch nám záleží, nás maj' rádi a to nám stačí!“

To samé si myslí o lidech, kteří na ně divně koukají na ulici, když se vedou za ruce. Mirek z toho byl ze začátku nesvůj, Moniku ale názory cizích lidí nezajímaly.

Monika je vůbec moderní žena, která je zdravě sebevědomá a stojí si za svými názory. Je také tak trošku „od rány“, možná to dělá pracovní prostředí, ve kterém se pohybuje. Hlavou rodiny je totiž ona a Sáru vychovává také převážně ona.

Pomalou, ale jistě začíná Monika s Mirkem myslet na společnou samostatnou budoucnost. Chtěli by si pronajmout nějaký byt sami pro sebe, ale Monika se toho trochu obává- přeci jen je zvyklá, že většinu domácích prací obstará tchyně a navíc se bojí finanční stránky- zde, u Mirkových rodičů neplatí moc veliký nájem a o peníze na jídlo se prakticky nestará. Na hypotéku nemají (Mirek bez práce a Monika bere ve skutečnosti daleko víc, než má na výplatní pásce), tak v blízké budoucnosti samostatné bydlení nevidí růžově.

Na otázku, jestli si v Mirkově rodině musela zvykat na nový způsob života, zda mají jiné tradice, zvláštnosti a odlišnosti, se při vzpomínkách usměje: „No, s tím jídlem jsem ti říkala, ale další věci, na který jsem si musela zvykat, jsou Vánoce, pohřby a křtiny.“ Vánoce slaví netypickým způsobem, sice maminka vaří klasická česká jídla, ale mají obrovský stůl, kde je vyloženo úplně všechno jídlo, je prostřeno pro jednoho navíc a nikdo nesmí vstát od stolu-první může odejít nestarší žena a to je povel pro ostatní, že mohou vstát také. Na stůl se dávají úplně všechny chody a navíc se doprostřed stolu dá miska s medem. Pod stolem leží svázané kleště s kladivem (štěstí a síla).

Ještě před jídlem nestarší žena (v tomto případě Mirkova matka) všem udělá medem na čelo křížek a něco zašeptá. Když se Monika snažila zjistit, co jí říká, tchyně ji oznámila, že se to dozví, až nastane čas předat poselství dál. Pak se může začít jíst. Po večeři nikdo nesklízí nádoby ani zbytky jídel (na stole pořád musí být dostatek jídla, aby se každý mohl občerstvit kdykoliv chce), nejprve se jdou bavit ke stromku, rozdat dárky a poté se opět věnují jídlu a pití. Uklízí se až pozdě večer a mnohdy také až ráno.

Další zvláštností jsou křtiny. Sára po narození dostala kolem ruky červený špagátek, aby nebyla uhranutá, než se pokřtí. Nosí ho dodnes, křtiny plánují v co neblížší době. Monika mohla nechat Sáru pokřtít, ale chtěla, aby Mirek byl u křtin také.

Monika se dokonce zúčastnila i dvou pohřbů a René svatby. Svatba probíhá celkem obdobně jako u nás, akorát se prý nedávaly věcné dary, ale peníze. Svatební hosté nevěstě strkali peníze do kapsičky, kterou měla všitou v sukni. Pohřby jsou jiné než naše. Rodina nebožtíka nezpouelňuje, pohřbívá se zásadně celý v rakvi. Od

doby, co nebožtík umřel až do pohřbu se musí každý den navštěvovat jeho byt (rodina) a nikdy nesmíte přijít s prázdnou. Vždy musíte přinést nějaký alkohol. Při samotném smutečním obřadu rakev nezajíždí do zákulisí, ale jde smuteční průvod až k hrobu (hned za rakví e nejbližší rodina, pak příbuzní a nakonec známí a přátelé), kde všichni musí hodit do rakve hrst hlíny, peníze a nějaký nebožtíkův předmět. Ani jeden z nich však neví proč.

Moje vlastní charakteristika:

Monika s Miroslavem jsou také milí a příjemní lidé, mám z nich ale pocit, že spoustu věcí zlehčují a neříkali mi úplnou pravdu. Prostředí, v jakém žijí mi připadá velice stísněné, bydlí sice ve velkém bytě, ale celá rodinka (tím mám na mysli Moniku, Mirka a Sárku) bydlí v jednom pokoji, připadá mi to nedostačující. S Miroslavem jsem měla menší nedorozumění, nebo spíše z mé strany rozpačitou situaci- označila jsem ho jako Roma, což se mu nelíbilo, upozornil mě, že má raději, když se mu říká „Cigán“. Nějak mi uniklo, že písmena „K“ a „G“ mohou hrát veliký rozdíl. Vyšla sem mu vstříc a na oslovení „Cikán“ mě upozornil, že není „Cikán“, ale „Cigán“ a že je na to docela háklivý.

2.1.5 Rozhovor se třetí rodinou

Sociální charakteristika:

Stanislav: 45 let, Nerom, vystudoval gymnázium, poté udělal přijímací zkoušky na vysokou školu pedagogickou, kterou nedokončil, poté docházel na nástavbu hotelové školy, nyní se živí jako manažer v hotelu.

Gabriela: 48 let, Romka, vystudovala střední zdravotnickou školu, v současné době pracuje jako dětská zdravotní sestra.

Děti: Michal 25 let, gymnázium, vysoká škola zemědělská

Petr 23 let, nedokončené střední vzdělání

Behaviorální charakteristika:

Stanislav s Gabrielou již nesdílí společnou domácnost, před 12 lety se rozvedli. Stanislav bydlí s přítelkyní v malém dvoupokojovém bytě s kuchyňským koutem, Gabriela bydlí s Michalem v bytě 3+1. Oba bydlí na stejném pražském sídlišti. Petr bydlí také na stejném sídlišti v garsoniéře se svojí přítelkyní. Takže to má celá rodina k sobě blízko, mají spolu všichni výborné vztahy a stýkají se dost často.

Stanislav se s Gabrielou seznámil na letním dětské táboře, kde Standa dělal vedoucího a Gábina zdravotnici. V té době bylo Gábině 22 let a Standovi 19 let. Začali spolu chodit a mysleli to spolu tak vážně, že se vzájemně již v prvních dvou měsících představili rodinám. Rodiče Gabriely Standu do rodiny přijali bez problémů. Rodiče Standy se na Gábinu vůbec netěšili, byli proti vzájemnému poznávání, protože je Standa upozornil na to, že jeho vyvolená je Romka a moc se jim to nelíbilo, ale Gabriela je natolik milá, že si ji nakonec rodiče přes všechny předsudky oblíbili. Jediné, z čeho měli strach bylo postavení Gabrieliných rodičů- rodina Standy byla zámožná, kdežto rodina Gábiny žila velice skromně. Nebyli chudí, ale s penězi vyšli jen tak tak. Jak Gábina poznamenala, „...z ruky do huby.“

Sama Gábina neví, odkud její rodina původně pochází, ví jen, že její prarodiče sem do Čech přišli již před válkou. Gábiny rodiče již nežijí, tak se jich ani nemohla zeptat. „Nikdy mě nezajímá původ rodiny, nestyděla jsem se za to, že jsem černá cigánka, ale já sama se narodila v Čechách, mám české občanství a považuju se za Češku, proto barvu své pleti neřeším. S rasismem jsem se osobně nikdy nesešla, kupodivu ani ve škole to nebyl problém. Nikdy jsem se nedostala do žádné rasové ani diskriminační situace, a jsem ráda, že jsem to nikdy nemusela řešit. Jsem taková, jaká jsem a komu se nelíbím, ať na mě neciví!“ Gábiny přístup k životu evidentně nefascinuje jen mě, ale i ostatní, možná proto je tak oblíbená, její přístup k životu s nadhledem by chtěl mít kdekdo. Ona sama tvrdí, že ji „naučil sám život- oba rodiče byli alkoholici, ale s mírou, nikdy nepřevládá alkohol nad rodinou, rodinnou kasou ani nad dětmi. Rodiče byli oba skvělí a báječní, jezdili jsme na výlety, měli jsme co jíst, ale bohužel i dost peněz zbývalo na alkohol. Každý večer se rodiče pravidelně opili, ale pořád jsem měla pocit, že je to v rámci možností. Studujeme, jsme oblečení a máme co jíst. Maminka byla vždy spořivá, takže i přes alkohol byla

schopná ušetřit peníze navíc. Jediné, čím jsem trpěla, že když se zapomněla někde v hospodě a dlouho nešla, měla jsem o ní obrovské strach!“

Rodina Standy na tom s alkoholem nebyla o nic líp, ale snažila se to skrývat „přeci jen byli společensky někde výš, alkohol nemohl být tolik vidět. Rodiče Standy to nijak nepřeháněli, ale rádi si připili a vždy bylo co slavit. „To ale vidím, až postupem času, jako dítěti mi nijak nepřišlo, ani jsem tím netrpěl“, říká Standa.

Co se týče okolí, nikdy neměli problémy s předsudky. Celá Standova rodina i kamarádi Gábinu přijali moc hezky, nikdy s ní neměli sebemenší problém. Gábina zapadla do této společnosti i z toho důvodu, že se s Romy nikdy neztotožňovala a sama se již od mládí kamarádila s Neromy.

Po osmi měsících od začátku známosti Gábina zjistila, že je těhotná. Ani na okamžik nezaváhala, zda si dítě nechá, ačkoliv v té době byla situace mezi Standou a Gábinou vyhrocená- schylovalo se k rozchodu. Nakonec se usmířili a chystali svatbu. Svatba byla tradiční česká, hlavně i proto, že svatbu zařizovali a platili rodiče Standy.

Pět měsíců po svatbě se jim narodil Michal. Zpočátku bydleli v bytě Gábiny rodičů, prý všechno probíhalo v nejlepším pořádku, bez konfliktů, ale nová malá rodinka se už samozřejmě těšila na svoje soukromí, proto sháněli byt, kde by mohli být sami. Protože bydlení společně s rodiči ve dvoupokojovém bytě s kuchyňkou (celkem 5 lidí) bylo přeci jen těsné. V době, kdy byla Gábina podruhé těhotná- čekali Petra, se jim naskytla úžasná příležitost jít bydlet do družstevního bytu, který úřad nabídl mamince Standy (pracovala na úřadě). Nastalo velké stěhování do nového panelákového sídliště na kraji Prahy a do tohoto nového bytu (3+1) se jim narodil malý Petr.

Výchovu oba dva rodiče preferovali liberální, žádná veliká přísnost, ale poslouchat museli. Jediné, za co je rodiče trestali, bylo lhaní a drzost. Chtěli, aby obě děti chovali úctu ke starším lidem, byli ochotní a uměli druhým pomoci.

Obě děti prospívaly velice dobře, jen Michalovi ve třech letech zjistili vadu sluchu, musel nosit sluchadla, a když měl nastoupit do první třídy, bylo rodičům doporučeno zařadit ho do zvláštní školy. Proti tomu se ale Standa s Gábinou ohradili

a Michal nastoupil do normální základní školy. Se spolužáky neměl vůbec žádný problém, byl živé a zvědavé dítě a ve škole prospíval celkem dobře. Něco mu šlo lépe, něco hůře, ale nikdy neměl ani s učením ani s kolektivem žádný problém.

To samé Petr. Jen s tím rozdílem, že Petr byl od malička rebel a ve škole nebyl tak snaživý, měl raději sport, proto od třetí třídy chodil do sportovní základní školy se zaměřením na ping-pong, ve kterém vynikal. Ovšem jeho kázeň ve třídě nebyla moc dobrá- chytnul se party, se kterou šel občas za školu, učili se kouřit a z toho plynuly kázeňské přestupky. Občas dvojka z chování za neomluvené hodiny a spousty učitelských a ředitelských důtek, jinak to prý také byl celkem bezproblémový kluk.

Oba hoši navštěvovali ve volném čase spoustu kroužků, od keramiky po fotbal, ve sportu byli dobří oba dva.

Ani jeden z kluků nikdy neměli problém s barvou pleti, nikdy se nesetkali s rasismem. Možná to bude tím, že zdělili po otci světlejší vlasy i pleť- ale s prvním sluníčkem jsou krásně opálení.

Ve společném, relativně pohodovém soužití byli asi 10 let, když Standa začal mít problémy. Oba tehdy měli slušnou práci, vydělávali si obstojné peníze, děti rostly jako z vody a byly zdravé a v podstatě bezproblémové, když najednou domů přišel dopis, že nemají zaplacený nájem půl roku zpětně, Gábinu podle vlastních slov „málem trefil šlak. Udeřila jsem na Stáňu, jak je to možný a hystericky jsem plakala a nadávala, že je nezodpovědný, že máme děti... A Standa mi řekl, že se asi platby musely někde zdržet a že se to dá do pořádku... A najednou mi volá moje maminka a říká, abych si koupila noviny, že jí to přijde divný... Článek o Standovi pracující v restauraci, věk se shodoval, vše se shodovalo... Udeřila jsem na něj a Standa přiznal, že je to tak, nájem neplatil z toho důvodu, že je závislý na automatech a prohrál veškerý naše peníze“, i při těchto vzpomínkách po letech Gábině vyskočí rudé fleky na obličej, „ a protože jsem na to přišla, chtěl nájem zaplatit z peněz, které by vyhrál a proto si na to půjčil (*při slově půjčil dělá gesto uvozovek*) v kase v restauraci... Postupně, pomalu, ale jistě, a časem se na to přišlo... Bylo to hrozný období, kdy jsem se zmítala strachem o budoucnost- o kluky, byt, placení... Naštěstí mi pomohla tchýně. Okamžitě mi řekla, ať se rozvedu, Standovi přikázala, ať byt

přepíše na mě a sama s tchánem zaplatili zpětně neuhrazené nájemné. Tenkrát mi velice pomohli a jsem jim za to dodnes vděčná. Standu pak odsoudili na dva roky k výkonu trestu, ještě předtím jsme se stačili rozvést a začali žít s klukama sami. Bylo to hodně náročné, ale zvládli jsme to bez větších problémů, klukům bylo 13 a 11 let a měli už dost rozumu, aby pochopili, co se stalo. Se Standou jsme pořád vycházeli báječně, ve vězení jsme ho všichni navštěvovali a než jsme se nadáli, v půlce trest ho propustili na podmínku...“

Standa se sice vrátil zpátky ke Gábině a dětem, ale po půl roce si stejně našel přítelkyni a odstěhoval se do jiné ulice na stejném sídlišti. S touto ženou žije dodnes a je velice šťastný.

Gábina také začala žít se svým přítelem (se kterým chodila již v době, kdy byli se Standou ještě manželé. Na otázku, zda jak Standa mohl Gábině přítele tolerovat mi odpověděl: „ Tak strašně jsem ji miloval, že jsem ji takhle aspoň trochu měl.. Naše manželství bylo už léta jen papírové, nebo spíš pro Gábinu, pro mě ne... Ale to už je pryč, já jsem teď spokojenej a s Gábinou máme super vztah!“), Michal nastoupil na gymnázium, kde úspěšně složil maturitní zkoušku a podal si přihlášku na vysokou, kde ho vzali a dodnes studuje. Příští rok by měl končit a nastoupit do práce na plný úvazek (nejen dosavadní brigády). Zato s mladším Petrem to začalo jít z kopce. V 17. letech se chytnul špatné party, přestal chodit do školy, odkud ho následně vyloučili a začal brát drogy. Marihuanu, extázi, kokain, pervitin... U experimentů nezůstalo a než se kdo nadál, byl závislý na pervitinu. To bylo další období života, kdy si Gabriela myslela, že to nemůže zvládnout, že život je fakt krutý. Na Petrovu závislost přišla až po jeho osmnáctých narozeninách, tudíž s tím nemohla nic dělat. Začaly se ztrácet z bytu cennosti a peníze, začaly chodit obsílky od exekutorů. Petr na léčení nešel, raději se odstěhoval z domova a potloukal se, kde se dalo... Gabriela se bála o byt, proto Petra odhlásila z trvalého bydliště na městský úřad, aby měla klid.

Tenkrát si Gábina myslela, že si snad skutečně sáhla na dno. Ty pocity zoufalství a beznaděje... A nad vodou ji držel jen Michal, kterému je za to hodně vděčná. Standa odchod Petra moc nezasáhl, v tu dobu měl jiný život, a ačkoliv rodinné vztahy byli (a jsou) perfektní, neprožíval Petřův stav tolik, jako Gábina. Finančně Gábině pomohl, přispíval jí na domácnost (alimony na syny), ale víc jí

pomoci neuměl. Gábina se v té době ještě rozešla s Přítelem, zemřeli jí rodiče i tchán a měla pocit, že na všechno byla sama.

Naštěstí se vše v dobré obrátilo, Petr si uvědomil, že takový život žít nechce, šel na léčení a dodnes abstínuje. Je pravda, že si drogy nahradil alkoholem, Gábině se to sice nelíbí, ale nevidí v tom takové nebezpečí. Domů k mámě už se nevrátil, žije momentálně s přítelkyní na stejném sídlišti, tak jsou v úzkém kontaktu. Petr si znovu našel cestu zpátky k rodičům, prarodičům i bratrovi a dnes je v reptáním pořádku. Našel si práci v gastronomii a je schopný s penězi vyjít, i když šetřivost není jeho silnou stránkou.

Hlavou rodiny byla vždy Gabriela a taktéž držela opratě nad financemi. Je velmi spořivá, vždy chce mít něco našetřeno, kdyby náhodou se něco stalo. Nikdy nepobírali jako rodina žádné dávky, kromě obvyklých příspěvků na děti apod.

Od té doby, co se rozvedla a zůstal jí byt, je její velikou zálibou ho zvelebovat. Má krásný byt, útulný a čistý, e vidět, že si potrpí na veselé barvy, každý pokoj je vymalován jinou barvou a od toho se odvíjejí doplňky, jako květináče, rámy obrazů a jiné. Protože si Gábina nemůže dovolit si s financemi moc vyskakovat, s platem zdravotní sestry nemůže moc rozhazovat (raději investuje peníze do kultury a sportu), tak si celý byteček udělala sama, jen s pomocí kamarádů. Sama si pokládala dlaždičky i plovoucí podlahu, vyrobila kuchyňskou linku, vymalovala a vytapetovala... Kamarádi jí pomohli s odpady, elektrikou a podobnými odbornějšími činnostmi, a doplňky nakupuje v akcích, proto výrazně ušetří a může si dopřát komfort v podobě zábavy navíc. Gábina rozhodně teď vypadá jako spokojený a vyrovnaný člověk. Totéž cítím z ostatních členů rodiny.

Moje vlastní charakteristika:

Spoustu postřehů jsem zmínila během vyprávění. Připadá mi, že se vůbec neliší od typicky české rodiny, Gábina se cítí a žije jako Češka bez žádných specifických odlišností. Stručně a jasně- velice milá, příjemná, přátelská kultivovaná rodina.

2.1.6. Shrnutí a závěr kvalitativního výzkumu

Cílem mého kvalitativního výzkumu bylo dozvědět se přímo od párů, kteří žijí ve smíšeném partnerství, jaká jsou takováto partnerství. Chtěla jsem zjistit, jaké jsou jejich zkušenosti a jak oni sami se dívají na smíšená partnerství. Za tímto účelem jsem si vybrala tři páry. Pomocí těchto párů jsem získala potřebné informace, které pro mě byly mnohdy velmi zajímavé a nové.

Při seznámení žádnému z párů nevadilo, že se od sebe liší barvou pleti, mnohdy to naopak bylo plus a odlišný vzhled je jen přitahoval. Největším problémem, jak mi všichni potvrdili, byl a je kritický pohled rodiny a okolí.

přes všechny překážky, které jim připravily jejich rodiny, tyto páry vše překonaly a nadále zůstávají spolu. Přiznávají, že nějaké problémy občas kvůli své odlišnosti poznávají, ale dokáží je nějakým kompromisem vždy překonat. Podle nich mnohdy není na škodu, když se partneři od sebe povahově liší. Naopak mí respondenti v tom viděli výhodu, že se navzájem mohou doplňovat a ovlivňovat.

2.2 Analýza kvantitativního výzkumu

Respondenty na vyplňování dotazníků jsem zvolila náhodně, vzhledem k tomu, že většina Romů nechtěla dotazník vyplňovat, nemohla jsem si moc vybírat.

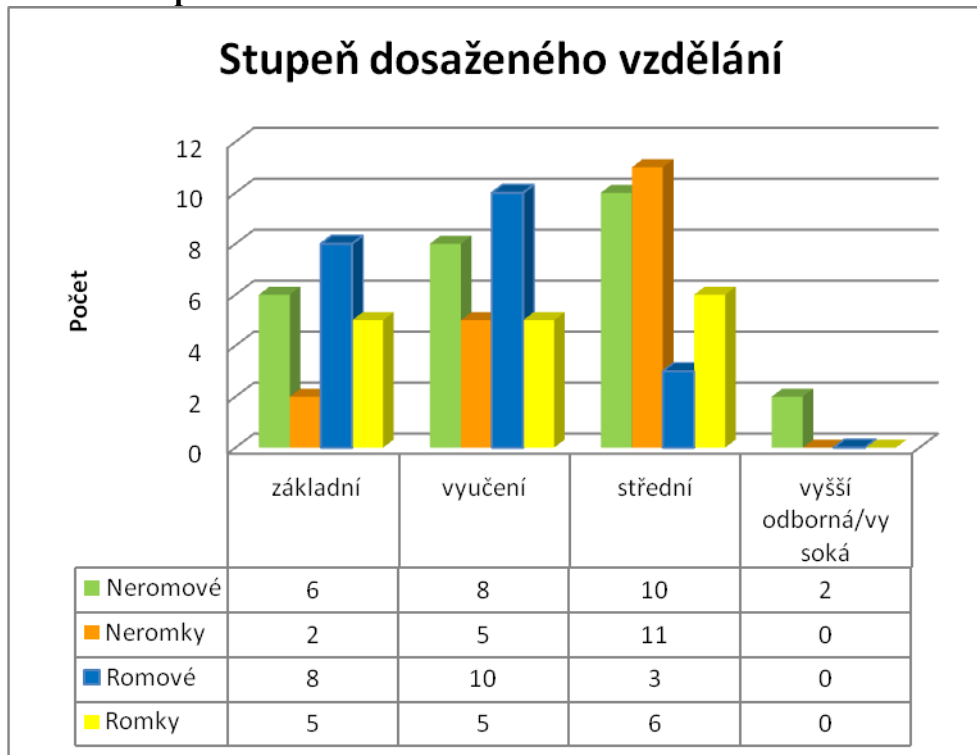
Věk mých respondentů byl různý, snažila jsem se, aby každá věková kategorie měla své zástupce. Převážná část je mladšího věku, jak u bílých, tak u Romů. Samozřejmě je to zapříčiněno jednak tím, že k nim mám blíž, jednak ale také tím, že mladší lidé ochotněji spolupracovali. U těch starších jsem se setkávala často s nepochopením a s nezájmem.

Dotazník vyplňovalo celkem 81 respondentů. Z toho bylo 26 Neromů, 18 Neromek, 21 Romů a 16 Romek.

Průměrný věk respondentů: 32,7 let. Oslovila jsem všechny věkové skupiny, jeden Rom byl dokonce ve věku nad 65 let.

2.3. Vyhodnocení

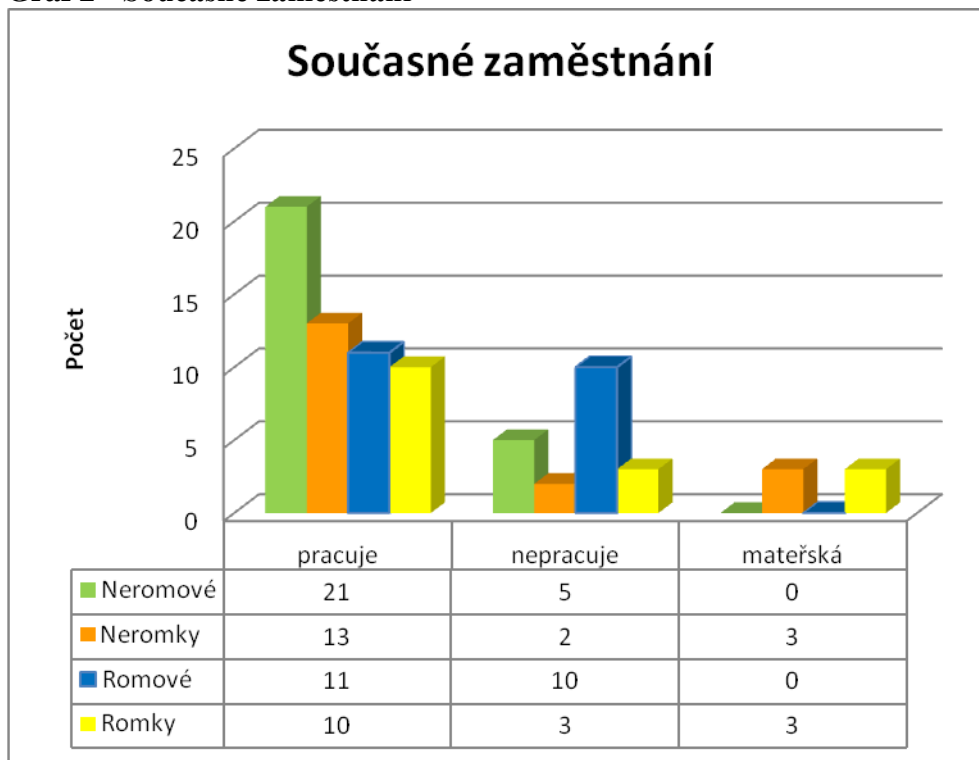
Graf 1 – Stupeň dosaženého vzdělání

Zdroj: vlastní tvorba

V mých dotaznících jsem se ptala i na dosažené vzdělání, aby bylo jasné, že se v mém výzkumném šetření nezaměřuji jen na určitou skupinu lidí, ale že se jedná o výzkum, kde počítám s názory lidí od nejnižšího po nejvyšší vzdělání. Podle tabulky je jasné, že nejvíce zástupců u Romů je vyučení, u bílých je nejčastějším dosaženým vzděláním střední škola.

Graf 2 - Současné zaměstnání

Zdroj: vlastní tvorba

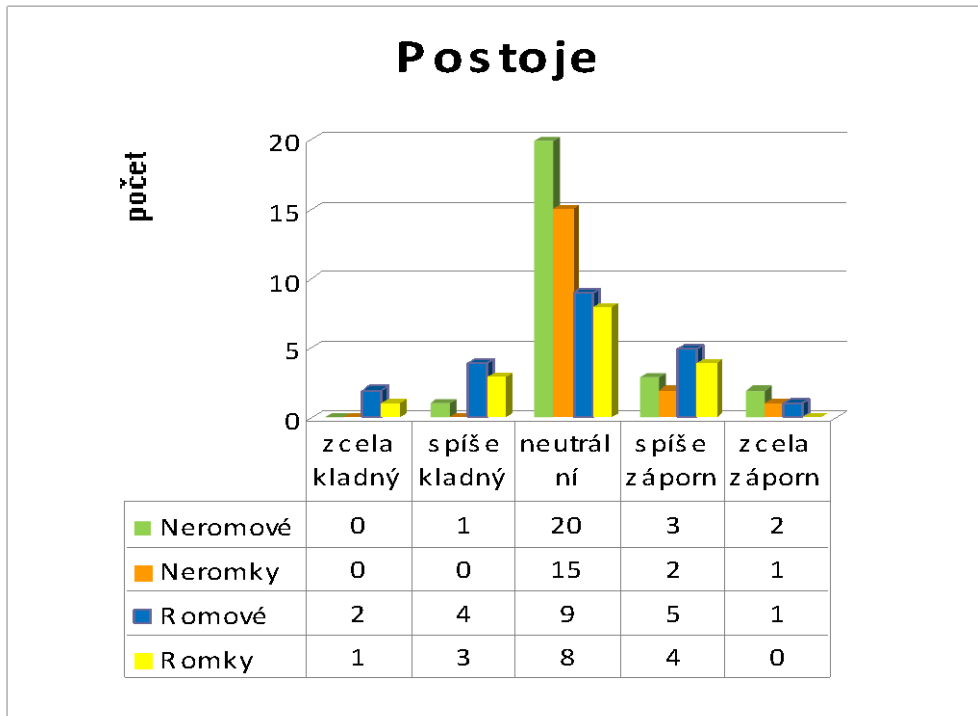
Dále jsem se ptala na současné zaměstnání. Škála profesí ale byla tak široká, že nelze všechny vyjmenovat. Proto jsem pro zjednodušení vytvořila graf obsahující počet lidí pracujících, nepracujících a žen na mateřské dovolené. Nepracuje 19% Neromů, 11% Neromek, 47,5% Romů a 18,7% Romek. Na mateřské dovolené je v současné době 16,6% dotázaných Neromek a 18,7% dotázaných Romek.

Otázka č. 5

Pro většinové obyvatelstvo: *Můj postoj vůči romské menšině je:*

Pro romskou menšinu: *Můj postoj vůči většinovému obyvatelstvu je:*

Graf 3 - Postoje

Zdroj: vlastní tvorba

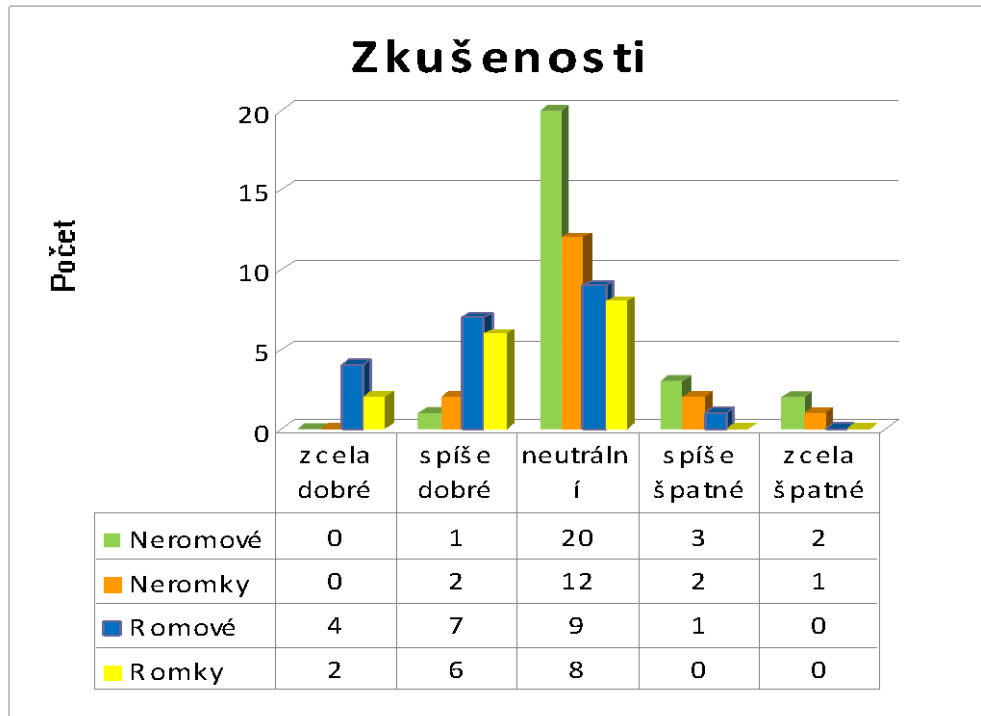
Z grafu vyplývá, že většina všech dotázaných zaujímá neutrální postoj. Z dotazníků většinového obyvatelstva vyplývá, že zcela kladný postoj vůči Romům nemá nikdo, po neutrálních odpovědích byly častější záporné nežli kladné. Překvapil mě ale pohled z druhé strany, a to postoj Romů vůči většinovému obyvatelstvu. Čekala jsem, že i oni mají vůči Neromům záporný postoj, ale opak byl pravdou.

Otázka č. 6

Pro většinové obyvatelstvo: *Moje zkušenosti s romskou menšinou jsou:*

Pro romskou menšinu: *Moje zkušenosti s většinovým obyvatelstvem jsou:*

Graf 4 - Zkušenosti

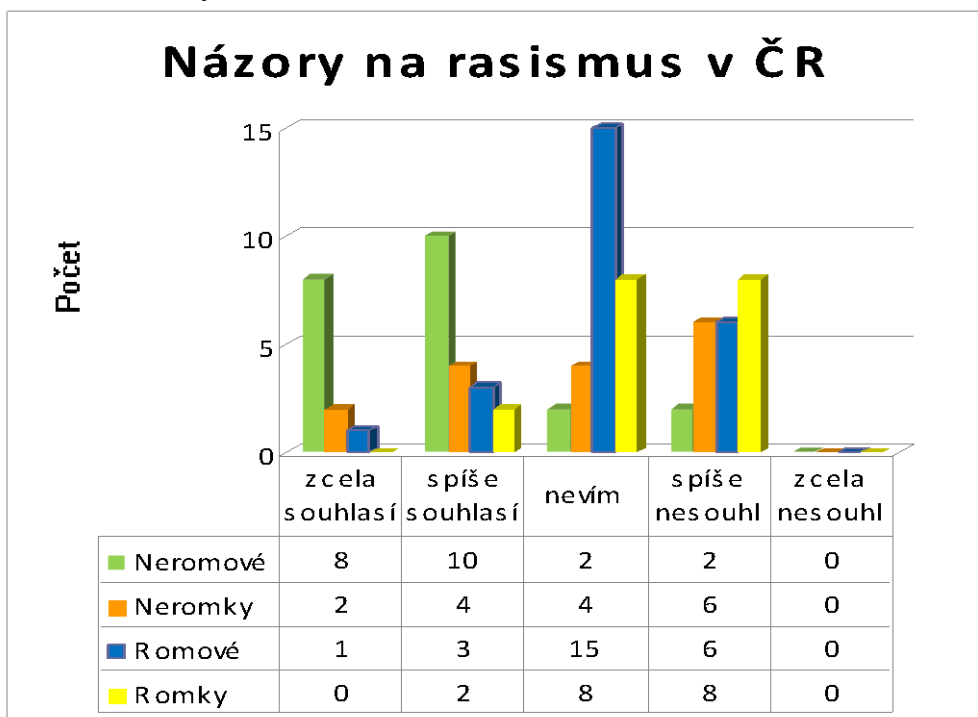
Zdroj: vlastní tvorba

U této otázky jsem se ptala na zkušenosti, které mají Neromové s Romy a Romové s Neromy. Podle odpovědí usuzuji, že se Romové s Neromy tolerují, očekávala jsem ze strany většinového obyvatelstva spíše záporné odpovědi, výsledek mne tedy mile překvapil. Možnost neutrální odpovědi zvolila většina lidí-60,5%.

Otázka č. 7

Česká společnost je velice rasisticky zaměřená. S tímto tvrzením:

Graf 5 – Názory na rasismus v ČR

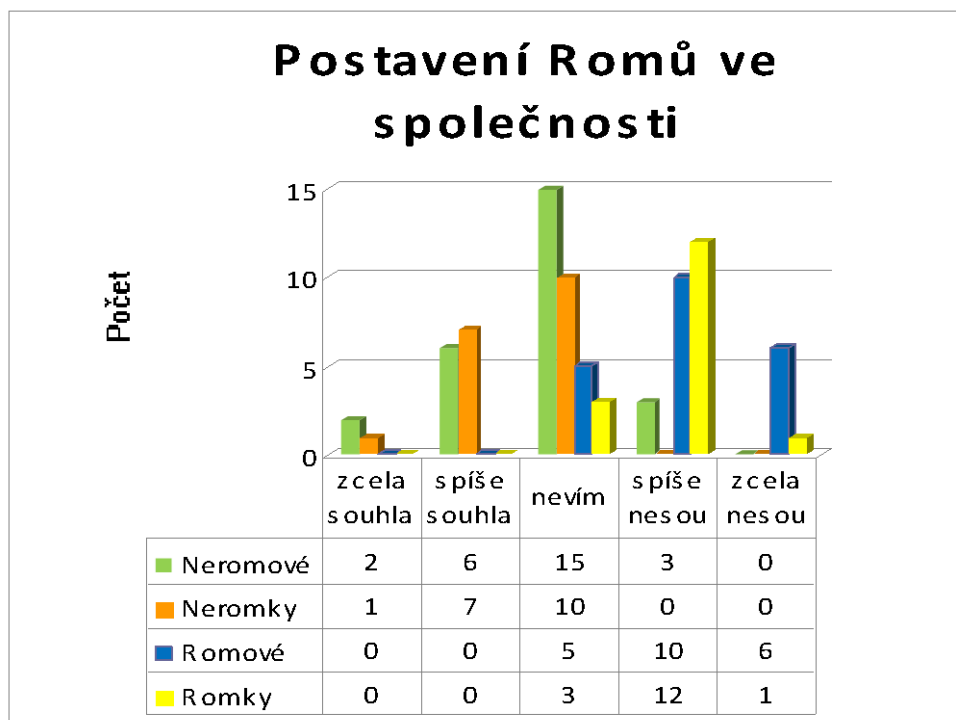
Zdroj: vlastní tvorba

Názory na rasismus v České republice byly různé. Zaujalo mě, že většina Neromů spíše nebo zcela souhlasila, přiznala rasovou nenávisť vůči Romům, ani jeden člověk většinového obyvatelstva nezvolil možnost „zcela nesouhlasím“, očekávala jsem spíše, že většinové obyvatelstvo bude tvrdit, že rasisté nejsou.. Znamená to, že Romové i většinové obyvatelstvo si spíše myslí, že česká společnost je rasisticky zaměřená, nebo zaujímají neutrální postoj.

Otázka č. 8

Romové si za své postavení ve společnosti (nedostatek pracovních příležitostí, nesnášenlivost vůči nim, strach, pomluvy, obviňování, ...) mohou sami. S tímto tvrzením:

Graf č. 6 – Postavení Romů ve společnosti

Zdroj: vlastní tvorba

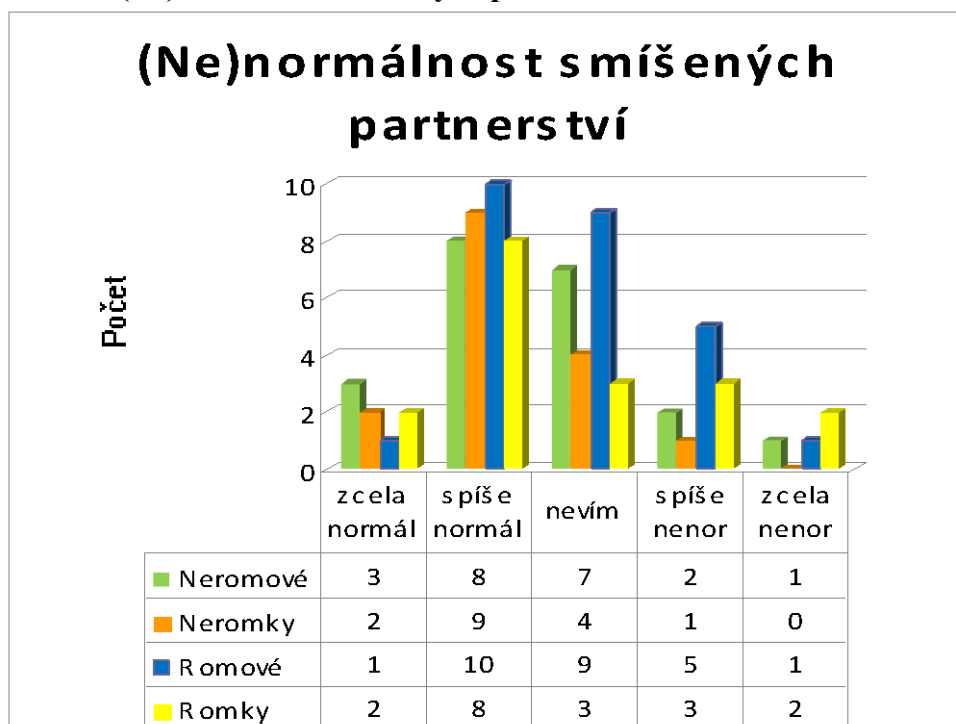
Samozřejmě je jasné, že všichni Romové si za své postavení sami nemůžou. Ale také si všichni musí uvědomit, že na ně nevrhá dobré světlo například jejich způsob bydlení, nepořádek kolem domů apod. Právě takoví Romové jsou nejvíce na očích a podle takových Romů si neromská společnost dělá názory. A určitě také nezlepší své postavení ve společnosti svým přístupem k práci.

Velká část odpovědí většinového obyvatelstva je opět neutrální. Ale jak vidíme z těchto odpovědí, Romové si nemyslí, že by si mohli sami za své postavení, a svádí často vinu na Neromy, že jim například nedávají šanci pracovat. Je to asi začarovaný kruh, kde každý hledá viníka na druhé straně.

Otázka č. 9

Smíšená partnerství považují za:

Graf 6 – (Ne)normálnost smíšených partnerství

Zdroj: vlastní tvorba

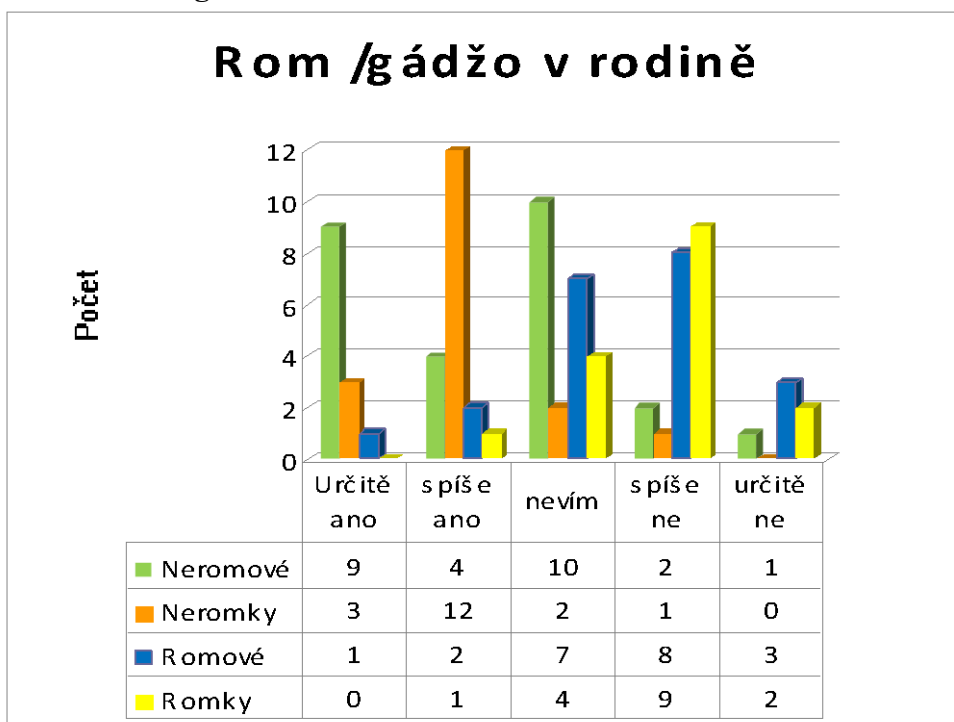
Při této otázce můžeme říct, že se Neromové a Romové v podstatě shodli.. Z celkových odpovědí podle grafu soudím, že většině Romům i Neromům v dnešní době přijdou smíšená partnerství spíše normální než nenormální.

Otázka č. 10

Pro většinové obyvatelstvo: *Vadilo by Vám, kdyby Váš blízký příbuzný začal žít s Romem (Romkou)?*

Pro romskou menšinu: *Vadilo by Vám, kdyby Váš blízký příbuzný začal žít s „bílým“ („bílou“)?*

Graf 7 - Rom/ gádžo v rodině

Zdroj: vlastní tvorba

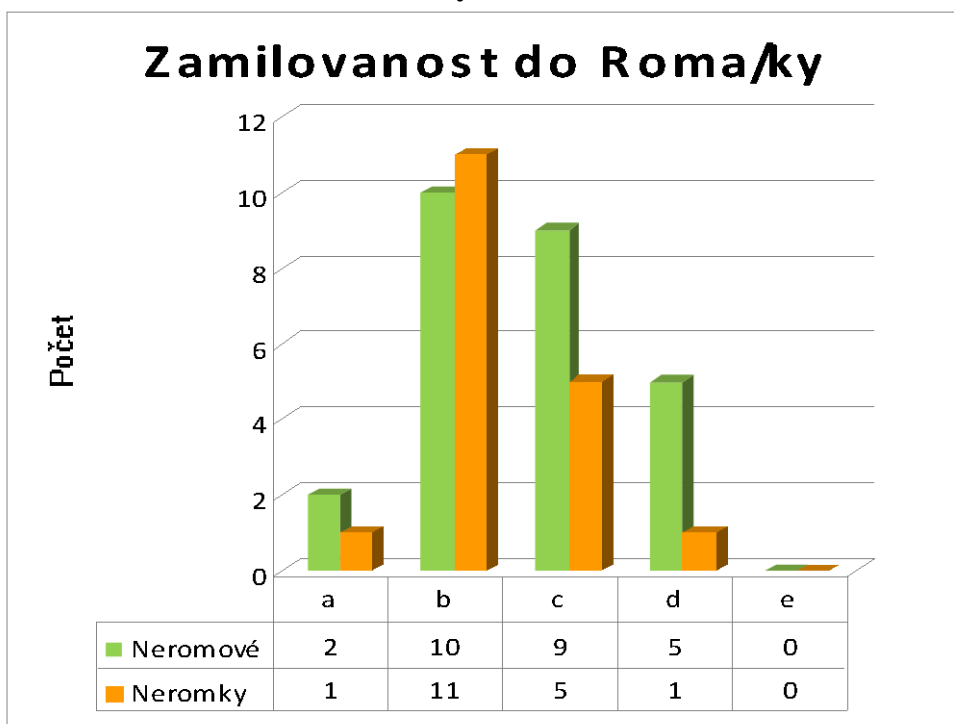
Tento graf vystihuje přesně opačné názory Romů a Neromů. Můžeme si všimnout, že zatímco počty názorů Neromů směrem doprava klesají, u Romů je to naopak a počty odpovědi směrem doprava stoupají. V tomto ohledu jsou tedy Romové tolerantnější.

Čekala jsem, že více Romů odpoví, že by Neroma v rodině nechtěli. Myslím si, že v dřívější době by odpovědi Romů byly jiné. Dříve si Romové více chránili svou komunitu a nedovolili, aby do ní vstoupil někdo cizí.

Otázka č. 11

Pro většinové obyvatelstvo: *Představte si, že se Vaše dítě zamiluje do Roma (Romky). Jak se zachováte?*

Graf 8 - Zamilovanost do Roma/ky

Zdroj: vlastní tvorba

Vysvětlivky: Jelikož možné odpovědi byly dlouhé a do grafu by se nevešly, píšou je zde:

ad a) – zakážu mu dále se s ním stýkat

ad b) – bude mi to vadit, ale nebudu se do toho plést

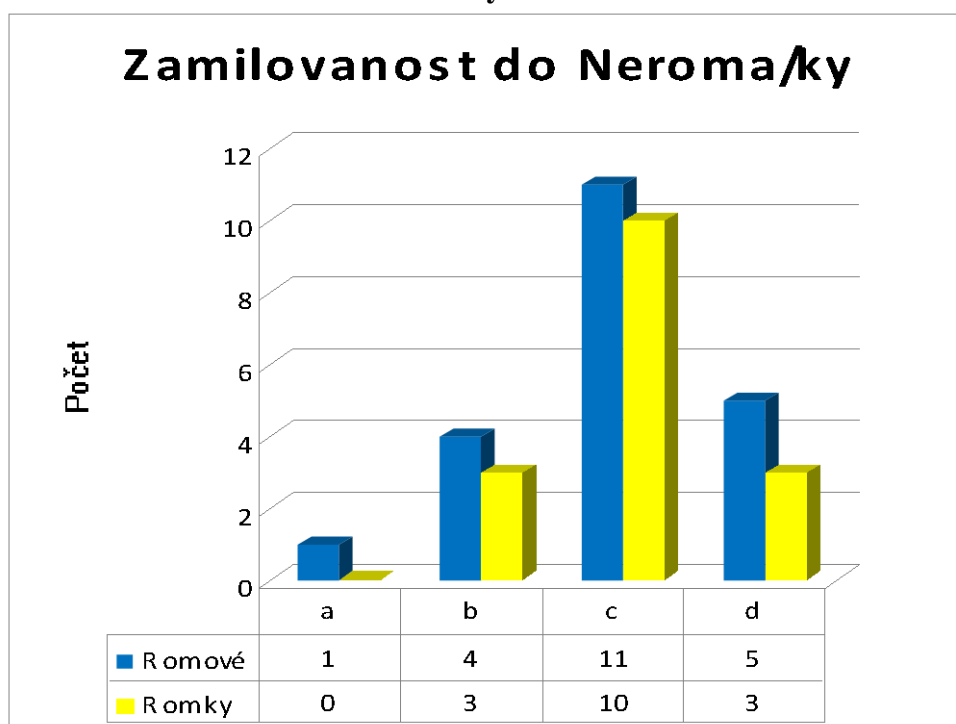
ad c) – nedokážu si představit, jak bych se zachoval

ad d) – vadit mi to nebude, pokud se bude jednat o slušného (pracujícího, vzdělaného apod.) Roma

ad e) – nebudu vůbec proti

Pro romskou menšinu: *Představte si, že se Vaše dítě zamiluje do „bílého“ („bílé“). Jak se zachováte?*

Graf 9 - Zamilovanost do Neroma/ky

Zdroj: vlastní tvorba

Vysvětlivky: Jelikož možné odpovědi byly dlouhé a do grafu by se nevešly, píšou je zde:

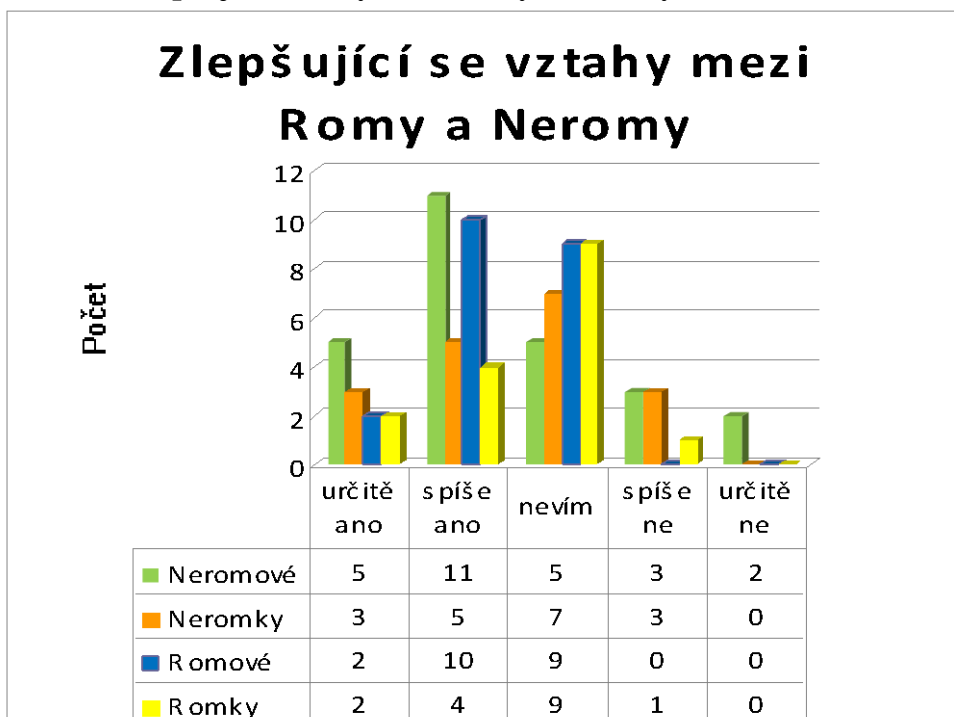
- ad a) – zakážu mu dále se s ním stýkat
- ad b) – bude mi to vadit, ale nebudu se do toho plést
- ad c) – nedokážu si představit, jak bych se zachoval
- ad d) – nebudu vůbec proti

Odpověď ad 4) byla v dotaznících jen pro Neromy. Je to možná jen můj názor, ale do dotazníku pro Romy by se nehodila, jelikož si nemyslím, že by Romové mezi námi rozlišovali slušné a neslušné. Předpokládám, že to je jen náš zvyk rozdělovat Romy na ty hodné a nehodné. Z toho důvodu si myslím, že by tato možnost byla v romském dotazníku zbytečná.

Otázka č. 12

Myslíte si, že smíšená partnerství jsou důkazem toho, že vztah mezi většinovým obyvatelstvem a romskou menšinou se zlepšuje?

Graf 10 - Zlepšují se vztahy mezi Romy a Neromy

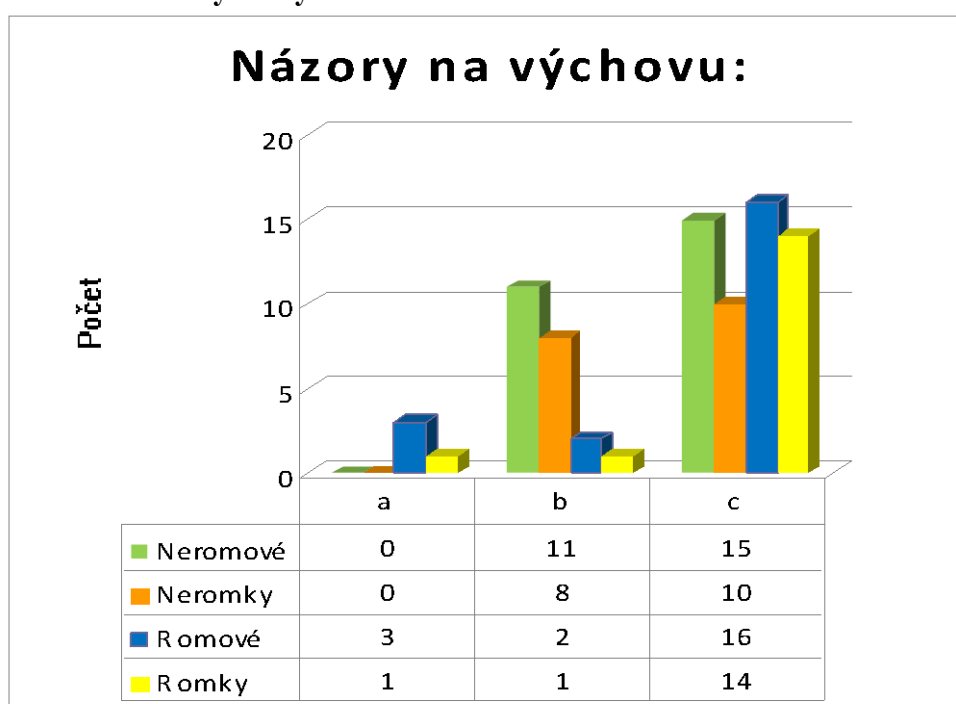
Zdroj: vlastní tvorba

U této otázky mě zajímalo, zda-li Romové či Neromové vidí smíšená partnerství jako následek zlepšujících se vztahů mezi Romy a „bílými“. Většina všech dotázaných se přiklání ke kladné odpovědi nebo nevěděla, záporné názory měla menšina dotázaných.

Otázka č. 13

Vyberte tvrzení, se kterým souhlasíte:”

Graf 11 - Názory na výchovu

Zdroj: vlastní tvorba

Vysvětlivky:

ad a) – Výchova dětí ve smíšených partnerstvích probíhá bez jakýchkoliv problémů, které by vznikly v důsledku smíšenosti rodičů.

ad b) – Ve výchově dětí ve smíšených partnerstvích dochází k neshodám, které jsou důsledkem rozdílnosti názoru na výchovu mezi romským a „bílým“ rodičem.

ad c) – Výchova dětí u smíšených párů je individuální. Může, ale také nemusí docházet k problémům, které by byly zapříčiněny smíšeností rodičů.

Při této otázce se Romové a Neromové výjimečně shodli. Více než polovina obou dotazovaných skupin odpověděla, že smíšená partnerství jsou individuální. Že

k problémům docházet může, ale nemusí. Zkrátka, že záleží na jednotlivých párech a nic neplatí obecně pro všechny. Na první možnost odpovědělo 0% většinového obyvatelstva, 14,3% Romů a 6,25% Romek. Druhou možnost zvolilo 42,3% Neromů, 44,4% Neromek, 9,5% Romů a 6,25% Romek. Možnost třetí zvolilo nejvíce respondentů, a to : 57,7% Neromů, 55,6 % Neromek, 76,2% Romů a 87,5% Romek.

2.3.1. Shrnutí a závěr kvantitativního výzkumu:

Cílem mého kvantitativního výzkumu bylo zjistit, jak na smíšená partnerství mezi Romem a „bílým“ pohlíží okolí, ať romské nebo neromské, a tím doplnit informace, které mi o svém soužití poskytly smíšené páry v rozhovorech. Snažila jsem se, aby dotazníky vyplňovaly lidé různého věku i povolání, aby informace byly objektivní.

Respondenty na vyplňování dotazníků jsem zvolila náhodně, vzhledem k tomu, že většina Romů nechtěla dotazník vyplňovat, nemohla jsem si moc vybírat.

Věk mých respondentů byl různý, snažila jsem se, aby každá věková kategorie měla své zástupce. Převážná část je mladšího věku, jak u bílých, tak u Romů. Samozřejmě je to zapříčiněno jednak tím, že k nim mám blíž, jednak ale také tím, že mladší lidé ochotněji spolupracovali. U těch starších jsem se setkávala často s nepochopením a s nezájmem.

Dotazník vyplňovalo celkem 81 respondentů. Z toho bylo 26 Neromů, 18 Neromek, 21 Romů a 16 Romek.

Průměrný věk respondentů: 32,7 let. Oslovila jsem všechny věkové skupiny, jeden Rom byl ve věku nad 65 let.

Některé odpovědi se daly předem očekávat, ale musím říct, že mnohé odpovědi mě překvapily. Očekávala jsem, že Romové vůči Neromům chovají daleko větší zášť, ale podle mých dotazníků jsou tolerantnější než my- Neromové (v tomto případě Češi). Z odpovědí vyplynulo, že téměř na všechno mají Romové a Neromové značně odlišný názor. V poslední otázce týkající se názorů na výchovu se však Romové i Neromové shodli. Ptala jsem se, jaký názor mají na výchovu ve smíšených

partnerství. Obě skupiny odpověděly, že výchova je u každého páru odlišná, individuální, že někde docházet k problémům může, ale někde také vůbec nemusí.

3 Resumé

Jako téma své bakalářské práce jsem si zvolila Rom s Romem, gádžo s gádžem aneb smíšená manželství či partnerství. Práce je rozdělena na dvě hlavní části – část teoretickou a část empirickou.

V části teoretické se zabývám okamžiky romské historie, romskou komunitou a jejími charakteristickými znaky. V další kapitole se zaměřuji především na romskou rodinu, na její specifika a na tradice.

V empirické části jsem provedla dva výzkumy – kvalitativní a kvantitativní. Kvalitativní výzkum je založen na technice polostrukturovaného rozhovoru s partnery, kteří žijí ve smíšeném partnerství. Cílem tohoto výzkumného šetření bylo zjistit, jaké jsou zkušenosti smíšených párů. Kvantitativní výzkum zkoumá pomocí dotazníků názory veřejnosti (jak romské, tak neromské) na smíšená partnerství.

Summary

I chose as the subject matter for my bachelor work „Romany with Romany, Gadji with Gadji or mixed marriages or partnership“. This work is divided into two main parts – the theoretical part and the practical part.

In the theoretical part I am engaged in the important moments of the Romany history, the Romany community and its characteristic notes. In the next section I am focusing principally on the Romany family, its particularity and traditions.

In the empiric part I carried out two researches – the qualitative research and the quantitative research. The qualitative research is based on the technique of the semistructured interview with partners, who live in the mixed partnership. The goal of this survey was to find out what was the experience of the mixed couples. The quantitative research is looping into the public views (as Romany or non-Romany) of the mixed partnership by the help of the questionnaires.

Závěr

Romové jsou etnikum, které se často v různých anketách a výzkumech objevuje na prvním místě, co se týče nejméně oblíbené menšiny žijící u nás. Spousta lidí pociťuje k Romům nenávisť, která je možná jen zapříčiněna neznalostí, netolerancí a neochotou pochopit jejich mentalitu. V teoretické části své práce jsem se právě pokusila o přiblížení tohoto etnika. Popis romské historie, romské komunity a romské rodiny měl pomoci blíže poznat romské etnikum a jeho charakteristické rysy. Teoretická část měla přiblížit tuto neobyčejně zvláštní menšinu a také ukázat, v čem se liší od Neromů a jaké problémy by s sebou mohlo smíšené partnerství přinést v důsledku odlišných kultur, tradic a zvyků.

V klíčové empirické části jsem přešla k vlastnímu výzkumu. Provedla sem čtyři velmi zajímavé rozhovory se smíšenými rodinami. Chtěla jsem se zaměřit hodně na jejich seznámení, jak je přijala rodina a okolí a zda mají nějaké velké problémy ve výchově dětí. Zjistila jsem, že navenek působí jako smíšený pár romsko český a setkávají se velice často s nechápavými pohledy okolí nebo s předsudky, ale v soukromí se to nijak neprojevuje- žijí spolu jako dva lidé s vlastními názory a pohledy na svět, každý je individuální osobnost, proto spolu mohou žít úplně normálním životem, pokud umějí najít kompromis a jsou dostatečně tolerantní.

Dětem těchto smíšených párů se říká křížovanky, myšleno tím způsobem, že dítě je protnutím dvou cest, romské a neromské. Podle zkušeností mých respondentů v rozhovorech, je každé dítě jiné, některé zdědí geny po obou rodičích, některé se ale klaní více k romskému, nebo neromskému rodiči. Řekla bych, že k problémům při výchově dětí občas dochází. Objevují se různé názory, které mí respondenti ale řeší vždy kompromisem.

Během tvorby mé diplomové práce jsem hodně přemýšlela a dospěla jsem k názoru, že vlastně každé manželství je smíšené- smíšené ze dvou různých lidí, nejde jen o barvu pleti. Je to o těch dvou lidech, kteří spolu chtějí žít.

Osobně si o všech mých respondentech myslím, že ať mají jakékoliv problémy, které se týkají čehokoliv- výchovy a vzdělávání dětí, alkoholu či drog, víceméně žijí jako většina jiných českých „nesmíšených“ rodin.

Zdroje:

[1] BÍLÁ KNIHA, str. 14-15

[2] GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno : Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.

[3] HORVÁTHOVÁ, J. *Základní informace o dějinách a kultuře Romů*. Praha: MŠMT ČR, 1998. 52 s.

[4] NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 5.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. 129 s. ISBN 80-244-0497-4.

[5] PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova*. 1.vyd. Praha: ISV, 2001, ISBN 80- 85866-72-2.

[6] ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 143 s. ISBN 80-7178-250-5.

[7] ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-410-9.

[8] SBORNÍK. *Romové – národ bez budoucnosti?: sborník z konference*. Brno: Elsa, 1999.

[9] ŠULEŘ, P. *Romové*. Brno: Svan 1999. ISBN-80-85956-14-4. Brno: MRK, 1999. ISBN-7028-141-3.

[10] Zákon č. 273/2001 Sb., § 2.

Internetové zdroje:

www.cvvm.cas.cz

www.czso.cz

Romové v České Republice [online]. Český Rozhlas 7 – Rádio Praha: *Dělení Romů*, 26.2.2000- [cit. 21.ledna 2010]. Dostupný z WWW:

http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=320&Itemid=25&lang=cs

<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18901>

ROUS, Jiří P. *Rozdělení a počet Romů. Romové - vhléd do problému a možnosti evangelizace 5* [online]. 20.2.2002- [cit. 21.ledna 2010]. Dostupný z WWW:

<http://www.christnet.cz/magazin/clanek.asp?clanek=1195>

Příloha 1

Dotazník pro většinové obyvatelstvo

Dobrý den, jsem studentkou Pedagogické fakulty univerzity Karlovy a žádám o vyplnění následujícího dotazníku. Tento dotazník je součástí výzkumu pro mou diplomovou práci na téma ***Smíšená partnerství romsko česká***. Dotazník si klade za cíl zjistit názory veřejnosti na romskou menšinu a především na smíšená partnerství mezi Romem (Romkou) a bílou ženou (mužem). Dotazník je anonymní a bude statisticky zpracován.

I. OSOBNÍ ÚDAJE

1. Pohlaví:

- a) muž
- b) žena

2. Věk: _____

3. Stupeň dosaženého vzdělání:

- a) základní
- b) vyučení
- c) střední škola (s maturitou)
- d) vyšší odborná, vysoká

4. Současné zaměstnání: _____

II. VZTAH K ROMSKÉ MENŠINĚ

5. Můj postoj vůči romské menšině je:

- a) zcela kladný
- b) spíše kladný
- c) neutrální
- d) spíše záporný
- e) zcela záporný

6. Moje zkušenosti s romskou menšinou jsou:

- a) zcela dobré
- b) spíše dobré
- c) neutrální
- d) spíše špatné

e) zcela špatné

7. Česká společnost je velice rasisticky zaměřená. S tímto tvrzením:

- a) zcela souhlasím
- b) spíše souhlasím
- c) nevím
- d) spíše nesouhlasím
- e) zcela nesouhlasím

8. Romové si za své postavení ve společnosti (nedostatek pracovních příležitostí, nesnášenlivost vůči nim, strach, pomluvy, obviňování,...) **mohou sami.**

S tímto tvrzením:

- a) zcela souhlasím
- b) spíše souhlasím
- c) nevím
- d) spíše nesouhlasím
- e) zcela nesouhlasím

III. NÁZORY NA SMÍŠENÁ PARTNERSTVÍ (mezi Romy a „bílémi“)

9. Smíšená partnerství považují za:

- a) zcela normální
- b) spíše normální
- c) nevím
- d) spíše nenormální
- e) zcela nenormální

10. Vadilo by Vám, kdyby Váš blízký příbuzný začal žít s Romem (Romkou)?

- a) určitě ano
- b) spíše ano
- c) nevím
- d) spíše ne
- e) určitě ne

11. Představte si, že se Vaše dítě zamiluje do Roma (Romky). Jak se zachováte?

- a) zakážu mu dále se s ním (s ní) stýkat
- b) bude mi to vadit, ale nebudu se do toho plést
- c) nedokážu si představit, jak bych se zachoval
- d) vadit mi to nebude, pokud se bude jednat o slušného (pracujícího, vzdělaného apod.) Roma
- e) nebudu vůbec proti

12. Myslíte si, že smíšená partnerství jsou důkazem toho, že vztah mezi romskou menšinou a většinovým obyvatelstvem se zlepšuje?

- a) určitě ano
- b) spíše ano
- c) nevím
- d) spíše ne
- e) určitě ne

13. Vyberte tvrzení, se kterým souhlasíte:

- a) Výchova dětí ve smíšených partnerstvích a manželstvích probíhá bez jakýchkoliv problémů, které by vznikly v důsledku smíšenosti rodičů.
 - b) Ve výchově dětí ve smíšených partnerstvích dochází k neshodám, které jsou důsledkem rozdílnosti názoru na výchovu mezi romským a „bílým“ rodičem.
 - c) Výchova dětí u smíšených párů je individuální. Může, ale také nemusí docházet k problémům, které by byly zapříčiněny smíšeností rodičů.
-

Moc děkuji za Váš čas, spolupráci a trpělivost při vyplňování dotazníku.

Dotazník pro romskou menšinu

Dobrý den, jsem studentkou Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy a žádám o vyplnění následujícího dotazníku. Tento dotazník je součástí výzkumu pro mou diplomovou práci na téma ***Smíšená partnerství romsko česká***. Dotazník si klade za cíl zjistit názory romské menšiny na většinové obyvatelstvo a především na smíšená partnerství mezi Romem (Romkou) a bílou ženou (mužem). Dotazník je anonymní a bude statisticky zpracován.

I. OSOBNÍ ÚDAJE

1. Pohlaví:

- a) muž
- b) žena

2. Věk: _____

3. Stupeň dosaženého vzdělání:

- a) základní
- b) vyučení
- c) střední škola (s maturitou)
- d) vyšší odborná, vysoká

4. Současné zaměstnání: _____

II. VZTAH K VĚTŠINOVÉMU OBYVATELSTVU (=bílí, Neromové)

5. Můj postoj vůči většinovému obyvatelstvu je:

- a) zcela kladný
- b) spíše kladný
- c) neutrální
- d) spíše záporný
- e) zcela záporný

6. Moje zkušenosti s většinovým obyvatelstvem jsou:

- a) zcela dobré
- b) spíše dobré
- c) neutrální
- d) spíše špatné
- e) zcela špatné

7. Česká společnost je velice rasisticky zaměřená. S tímto tvrzením:

- a) zcela souhlasím
- b) spíše souhlasím
- c) nevím
- d) spíše nesouhlasím
- e) zcela nesouhlasím

8. Romové si za své postavení ve společnosti (nedostatek pracovních příležitostí, nesnášenlivost vůči nim, strach, pomluvy, obviňování,...) mohou sami.

S tímto tvrzením:

- a) zcela souhlasím
- b) spíše souhlasím
- c) nevím
- d) spíše nesouhlasím
- e) zcela nesouhlasím

III. NÁZORY NA SMÍŠENÁ PARTNERSTVÍ (mezi Romy a „bílémi“)

9. Smíšená partnerství považují za:

- a) zcela normální
- b) spíše normální
- c) nevím
- d) spíše nenormální
- e) zcela nenormální

10. Vadilo by Vám, kdyby Váš blízký příbuzný začal žít s „bílým“ („bílou“)

?

- a) určitě ano
- b) spíše ano
- c) nevím
- d) spíše ne
- e) určitě ne

11. Představte si, že se Vaše dítě zamiluje do „bílého“ („bílé“). Jak se zachováte?

- a) zakážu mu dále se s ním (s ní) stýkat
- b) bude mi to vadit, ale nebudu se do toho plést
- c) nedokážu si představit, jak bych se zachoval
- d) nebudu vůbec proti

12. Myslíte si, že smíšená partnerství jsou důkazem toho, že vztah mezi romskou menšinou a většinovým obyvatelstvem se zlepšuje?

- a) určitě ano
- b) spíše ano
- c) nevím
- d) spíše ne
- e) určitě ne

13. Vyberte tvrzení, se kterým souhlasíte:

a) Výchova dětí ve smíšených partnerstvích probíhá bez jakýchkoliv problémů, které by vznikly v důsledku smíšenosti rodičů.

b) Ve výchově dětí ve smíšených partnerstvích dochází k neshodám, které jsou důsledkem rozdílnosti názoru na výchovu mezi romským a „bílým“ rodičem.

c) Výchova dětí u smíšených párů je individuální. Může, ale také nemusí docházet k problémům, které by byly zapříčiněny smíšeností rodičů.

Moc děkuji za Váš čas, spolupráci a trpělivost při vyplňování dotazníku.